

Nr 210.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring; given Stockholms slott den 6 mars 1925.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring.

GUSTAF.

P. Albin Hansson.

Förslag

till

Lag**om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring.**

Härigenom förordnas som följer:

§ 1.

Värnpliktig, som på grund av religiös övertygelse eller av annan jämförlig orsak hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i den ordning, värnpliktslagen föreskriver, må,

a) därest hans samvetsbetänkligheter avse tjänstgöring med vapen, fullgöra sin tjänstgöring vid krigsmakten utan att övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition, samt

b) därest samvetsbetänkligheterna avse varje tjänstgöring vid krigsmakten, i stället för sådan tjänstgöring utföra civilt arbete för statens räkning.

§ 2.

Tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring på sätt i § 1 sägs meddelas av vederbörande inskrivningsrevision.

§ 3.

Värnpliktig, vilken erhållit tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring på sätt i § 1 a) angives eller att, enligt vad i § 1 b) sägs, i stället för tjänstgöring vid krigsmakten utföra civilt arbete för statens räkning, är skyldig att under fredstid tjänstgöra ett antal dagar, som i förra fallet med nittio och i senare fallet med etthundratjugo dagar överstiger det sammanlagda antalet dagar, varunder tjänstgöring i fredstid enligt § 27 mom. 1 eller 2 värnpliktslagen skolat åligga honom. Tjänstgöringen skall fullgöras i en följd eller i två omgångar.

§ 4.

1. Befinnes tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöringen på sätt i § 1 omförmäles hava grundats på uppenbart vilseledande uppgifter, eller gör den värnpliktige under tjänstgöringen sig skyldig till upprepade allvarligare förseelser i tjänsten, må tillståndet av inskrivningsrevisionen återkallas.

2. Förklarar värnpliktig, som erhållit tillstånd att fullgöra tjänstgöring på sätt i § 1 sägs, sig icke vidare hysa samvetsbetänkligheter mot tjänstgöringens fullgörande i den ordning, värnpliktslagen föreskriver, skall frågan rörande hans värnpliktsförhållanden ånyo underställas inskrivningsrevisionens prövning.

§ 5.

Huruvida och i vad mån värnpliktig må, efter det ändring i hans värnpliktsförhållanden blivit jämlikt denna lag av inskrivningsrevisionen vidtagen, med hänsyn till redan fullgjord tjänstgöring erhålla avkortning i för honom bestämd tjänstgöringstid, därom förordnar Konungen.

§ 6.

Värnpliktig, vilken erhållit tillstånd att fullgöra tjänstgöring på sätt i § 1 b) sägs, (civilarbetare) är i fråga om fel och försummelse med avseende å nämnda tjänstgöring underkastad därom i särskild lag givna bestämmelser.

§ 7.

Vad i värnpliktslagen stadgas angående till beväringen hörande värnpliktigs underhåll och förmåner samt angående understöd i anledning av skada, ådragen under militärtjänstgöring, skall äga motsvarande tillämpning i fråga om värnpliktig, vilken erhållit tillstånd att fullgöra tjänstgöring på sätt i § 1 b) sägs.

§ 8.

Har värnpliktig under i § 3 föreskriven tjänstgöring blivit fälld till straff för olovlig bortovaro av minst ett dygns varaktighet, eller har hans tjänstgöring avbrutits för verkställighet av straffarbete eller omedelbart ådömt fängelsestraff, skall den tid, under vilken han olovligen varit frånvarande eller hans tjänstgöring sålunda varit avbruten, ej tillgodoräknas honom såsom tjänstgöringstid, där ej Konungen för särskilda fall annorledes förordnar. I vad mån den värnpliktige må tillgodoräkna sig fullgjord del av tjänstgöringen, samt i vilken ordning han skall fullgöra återstående tjänstgöringsskyldighet, bestämmer Konungen.

Värnpliktig jämlikt denna lag åliggande tjänstgöring må icke avbrytas för undergående av förvandlingsstraff för böter.

§ 9.

För denna lags tillämpning erforderliga närmare föreskrifter meddelas av Konungen.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 1926, vid vilken tidpunkt lagen den 21 maj 1920 (nr 303) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, ävensom lagen den 16 mars 1923 (nr 35) om minskning av tjänstgöringstiden för värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, upphöra att gälla. De närmare föreskrifter, som erfordras med avseende å lagens ikraftträdande, meddelas av Konungen.

---

*Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
den 6 mars 1925.*

Närvarande:

Statsministern SANDLER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden OLSSON, NOTHIN, SVENSSON, HANSSON, LINDERS, LARSSON, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON.

Departementschefen, statsrådet Hansson anför:

Den nu gällande lagen om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, antogs vid 1920 års riksdag efter förslag av Kungl. Maj:t i proposition nr 165. Till grund för berörda proposition låg ett av år 1917 tillkallade särskilda sakkunniga den 16 december 1918 avgivet betänkande i ämnet.

Det i propositionen framlagda lagförslaget blev i huvudsak antaget av riksdagen. Endast beträffande bestämmelsen om lagens giltighetstid hade riksdagen en från Kungl. Maj:t avvikande mening. I sitt i ärendet avgivna utlåtande, nr 24, framhöll andra lagutskottet, hurusom vissa betänkligheter gjort sig gällande mot propositionens förslag att omedelbart tillskapa en definitiv lagstiftning i ämnet. Enligt utskottets mening vore det försiktigast att tillsvdare giva lagen en giltighetstid av allenast fem år, efter vilken tidrymd kunde antagas, att man vunnit tillräcklig erfarenhet att därpå grunda definitiv lagstiftning. Utskottet föreslog därför, att lagen skulle erhålla giltighetstid till och med den 31 december 1925. Utskottets förslag bifölls av riksdagen.

Enligt den sedermera utfärdade lagen av den 21 maj 1920 (Svensk författningssamling nr 303) må värnpliktig, som hyser allvarliga, på religiös övertygelse grundade samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöringens fullgörande i den ordning, gällande värnpliktslag förutsätter, i den händelse hans samvetsbetänkligheter avse tjänstgöring med vapen, fullgöra sin värnplikt vid krigsmakten utan att övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition, samt, därest hans samvetsbetänkligheter avse varje tjänstgöring vid krigsmakten, i stället för honom åliggande värnpliktstjänstgöring utföra civilt arbete för statens räkning. Jämlikt § 3 i samma lag är tjänstgöringstiden under fredstid för ifrågavarande båda grupper av värnpliktiga bestämd i förhållande till det sammanlagda antal dagar, varunder tjänstgöring för utbildning samt reservtrupp- och landstormsövningar enligt värnpliktslagen åligger till respektive huvudkategori värnpliktiga (värnpliktiga i allmänhet; värnpliktiga studenter och med dem likställda) hörande vapenföra, som tilldelats de vapenslag, för vilka längsta tjänstgöringstid föreskrivits. Nämnda dagantal har för nu ifrågavarande värnpliktiga (vapenvägrare och civilarbetare) förlängts med resp. 25 och 50 %.

1920 års lag har sedermera undergått ändring vid 1922 års riksdag. Efter förslag av Kungl. Maj:t i proposition nr 173 har i § 3 i lagen vidtagits sådan ändring, att tjänstgöringen, som förut skolat av samtliga samvetsömma värnpliktiga fullgöras i en följd, numera kan av s. k. civilarbetare fullgöras i en följd eller i två omgångar (Svensk författningssamling 1922: 145). Vidare har vid 1923 års riksdag antagits en lag, varigenom möjlighet beretts Kungl. Maj:t att i förekommande fall genom hemförlovning före tjänstgöringstidens slut minska tjänstgöringstiden för studenter och med dem likställda med högst 90 dagar samt för andra värnpliktiga med högst 60 dagar (Svensk författningssamling 1923: 35).

Jämväl vid 1924 års riksdag har fråga om ändring av 1920 års lag varit föremål för riksdagens prövning. De i ämnet motionsvis framlagda ändringsförslagen vunno emellertid icke riksdagens godkännande.

1920 års lag upphör således att gälla med utgången av 1925, och fråga föreligger, huruvida en lagstiftning av ifrågavarande innebörd skall föreläggas 1925 års riksdag, och för sådant fall, huruvida ändring i gällande bestämmelser bör i ett eller annat hänseende vidtagas.

För bedömandet av dessa spörsmål har det ansetts vara av vikt att erhålla kännedom om de erfarenheter, till vilka tillämpningen av de nu gällande lagarna i ämnet jämte i administrativ ordning och i kommandoväg utfärdade bestämmelser givit anledning. Min företrädare i ämbetet har fördenskull genom skrivelse den 26 september 1923 anmodat arméfördelningscheferna, kommandanten i Boden och militärbefälhavaren på Gotland att infordra dels från underlydande truppförbandschefer yttranden beträffande erfarenheterna rörande värnpliktstjänstgöringen i särskild ordning (§ 1 a i 1920 års lag) och dels från inskrivningsbefälhavarna yttranden beträffande tillämpningen i alla övriga hänseenden av de ovan omförmälda bestämmelserna ävensom avgiva eget yttrande i ärendet.

För att erfaras den uppfattning, vederbörande styrelser och arbetsledare bildat sig angående tillämpningen av hittills gällande bestämmelser i vad de rörde anordnandet och utförandet av det civila arbetet samt angående de värnpliktigas förhållande under detsamma, har min företrädare i ämbetet därjämte i skrivelse den 24 november 1923 till domänstyrelsen och vattenfallsstyrelsen anhållit, att ämbetsverken ville till lantförsvarets kommandoexpedition inkomma med det yttrande och de uppgifter, vartill erfarenheterna gäve anledning.

De yttranden, som med anledning härav inkommit, torde böra ställas till vederbörande riksdagsutskotts förfogande.

De erfarenheter, vederbörande myndigheter gjort under den provisoriska lagstiftningens giltighetstid angående densammans verkningar, äro av tämligen skiftande beskaffenhet. Medan ett flertal myndigheter på det bestämdaste avstyrker, att giltighetstiden för ifrågavarande lagstiftning efter provisorietidens utgång förlänges, finnes å andra sidan ett icke ringa antal myndigheter, som hävdar den uppfattningen, att gällande bestämmelser visat sig

väl motsvara förväntningarna och att de böra läggas till grund för definitiv lagstiftning i ämnet. En tämligen enhällig uppfattning bland de militära myndigheterna synes dock vara, att en återgång till den år 1920 stadgade tjänstgöringstiden bör ske. Allmänt har vidare framhållits behovet av straffbestämmelser med avseende å sådana värnpliktiga, som erhållit tillstånd att i stället för tjänstgöring vid krigsmakten fullgöra civilt arbete för statens räkning.

Det synes mig självklart, att en definitiv lagstiftning i ämnet nu bör komma till stånd. Under den provisoriska lagens giltighet har ingenting förekommit, som kunde motivera ett frångående av den särskilda lagstiftningen angående samvetsömma värnpliktiga. De olägenheter, som framträtt vid tillämpningen av gällande lagstiftning i ämnet, hänföra sig huvudsakligen till frånvaron av straffbestämmelser för vissa förbrytelser av s. k. civilarbetare. Chefen för justitiedepartementet kommer emellertid att framlägga förslag till lagstiftning i sistberörda ämne.

*Tillkallandet
av särskild
sakkunnig.*

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 13 juni 1924 har jag den 5 november samma år anmodat byråchefen F. G. S. Centerwall att såsom sakkunnig biträda med verkställande av utredning och avgivande av förslag rörande lagstiftning om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring; och har den sakkunnige den 31 januari 1925 överlämnat förslag till lag om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring.

Lagförslaget är av följande lydelse:

Förslag

till

Lag

**om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnplikts-
tjänstgöring.**

Utän hinder av vad i gällande värnpliktslag stadgas, förordnas härigenom som följer:

§ 1.

Värnpliktig, som på grund av religiös övertygelse eller av annan jämförlig orsak hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i den ordning, värnpliktslagen föreskriver, må,

a) därest hans samvetsbetänkligheter avse tjänstgöring med vapen, fullgöra sin tjänstgöring vid krigsmakten utan att övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition, samt

b) därest samvetsbetänkligheterna avse varje tjänstgöring vid krigsmakten, i stället för sådan tjänstgöring utföra civilt arbete för statens räkning.

§ 2.

Tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring på sätt i § 1 sägs meddelas av vederbörande inskrivningsrevision.

§ 3.

Värnpliktig, vilken erhållit tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring på sätt i § 1 a) angives eller att, enligt vad i § 1 b) sägs, i stället för tjänstgöring vid krigsmakten utföra civilt arbete för statens räkning, är skyldig att under fredstid tjänstgöra ett antal dagar, som i förra fallet med sextio och i senare fallet med etthundratjugo dagar överstiger det sammanlagda antalet dagar, varunder tjänstgöring i fredstid enligt § 27 1. eller 2. värnpliktslagen skolat åligga honom. Tjänstgöringen skall fullgöras i en följd eller i två omgångar.

§ 4.

1. Befinnes tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöringen på sätt i § 1 omförmäles hava grundats på uppenbart vilseledande uppgifter eller gör den värnpliktige under tjänstgöringen sig skyldig till upprepade förseelser i tjänsten, må tillståndet av inskrivningsrevisionen återkallas.

2. Förklarar värnpliktig, som erhållit tillstånd att fullgöra tjänstgöring på sätt i § 1 sägs, sig icke vidare hysa samvetsbetänkligheter mot tjänstgöringens fullgörande i den ordning, värnpliktslagen föreskriver, skall frågan rörande hans värnpliktsförhållanden ånyo underställas inskrivningsrevisionens prövning.

§ 5.

Huruvida och i vad mån värnpliktig må, efter det ändring i hans värnpliktsförhållanden blivit jämlikt denna lag av inskrivningsrevisionen vidtagen, tillgodoräkna sig redan fullgjord tjänstgöring, därom förordnar Konungen.

§ 6.

Värnpliktig, vilken erhållit tillstånd att fullgöra tjänstgöring på sätt i § 1 b) sägs, är i fråga om fel och försummelser med avseende å nämnda tjänstgöring underkastad därom i särskild lag givna bestämmelser.

§ 7.

Vad i värnpliktslagen stadgas angående till beväringen hörande menig värnpliktigs underhåll och förmåner samt angående understöd i anledning av skada, ådragen under militärtjänstgöring, skall äga motsvarande tillämpning i fråga om värnpliktig, vilken erhållit tillstånd att i stället för tjänstgöring vid krigsmakten utföra arbete på sätt i § 1 b) sägs.

§ 8.

Har värnpliktig under i § 3 föreskriven tjänstgöring blivit fälld till straff för rymning eller för olovligt undanhållande av minst ett dygns varaktighet, eller har hans tjänstgöring avbrutits för verkställighet av straffarbete eller omedelbart ådömt fängelsestraff, skall den tid, under vilken han var rymd eller olovligen undanhöll sig eller hans tjänstgöring sålunda var avbruten, ej tillgodoräknas honom såsom tjänstgöringstid, där ej Konungen för särskilda fall annorledes förordnar. I vad mån den värnpliktige må tillgodoräkna sig fullgjord del av tjänstgöringen, samt i vilken ordning han skall fullgöra återstående tjänstgöringsskyldighet, bestämmer Konungen.

Värnpliktig jämlikt denna lag åliggande tjänstgöring må icke avbrytas för undergående av förvandlingsstraff för böter.

§ 9.

För denna lags tillämpning erforderliga närmare föreskrifter meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1926, vilken dag lagen den 21 maj 1920 om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, ävensom lagen den 16 mars 1923 om minskning av tjänstgöringstiden för värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, upphöra att gälla. Lagen skall äga tillämpning jämväl beträffande värnpliktiga, som inskrivits före den 1 januari 1926.

Utlåtanden
över den sak-
kunniges
förslag.

Utlåtanden över förslaget hava inforrats från cheferna för generalstaben och marinstaben samt från arméförvaltningen, marinförvaltningen, vattenfallsstyrelsen och domänstyrelsen, varjämte riksdagens militieombudsman be-
retts tillfälle att avgiva yttrande i ärendet.

Chefen för generalstaben har anfört:

Allmänna värnplikten, vilken utgör en av försvarets huvudgrunder, innebär, att varje krigstjänstduglig man är skyldig att vid krig delta i landets försvar och att i fred förbereda sig härför. Den riktning, vilken gör gällande, att vissa individer på grund av sin personliga känsla eller uppfattning böra tillerkännas rättighet att i en eller annan form undandraga sig denna allmänt medborgerliga skyldighet, måste också anses stå i strid mot landets intressen. I de lagbestämmelser, vilka utfärdats för att i viss mån tillgodose anspråk av detta slag, har man därför ansett angeläget att åtminstone söka förebygga de missbruk, vartill bestämmelserna i och för sig lätt kunna giva tillfälle.

Under senare tid har denna rörelse hastigt tilltagit. Anledningen härtill torde icke uteslutande eller ens huvudsakligen vara att söka i utvecklingen inom religiöst eller etiskt område utan fastmera i en ökad benägenhet hos många att noga bevaka sina rättigheter mot det allmänna men samtidigt söka minska sina skyldigheter mot staten. Att denna i grunden samhällsupplösande tendens inriktat sig på värnpliktstjänstgöringen, synes vara en naturlig följd av de allt allmännare strävandena att förringa riksförsvarets betydelse — för att icke tala om den rent försvarsfientliga propagandans syften och verkningar.

Huru härmed än må vara; det är och förblir ett statsintresse att ordna lagstiftningen angående samvetsömna på sådant sätt, att alla missbruk på ett fullt verksamt sätt måtte kunna förhindras. I detta syfte hava inom främmande länder anlitats tvenne utvägar, nämligen att inskränka värnpliktsvägrarnas medborgerliga rättigheter och att utbyta värnpliktstjänstgöringen mot arbetsplikt under en väsentligt längre tid än den i värnpliktslagen stadgade. Ehuru goda skäl torde kunna anföras för det förra tillvägagångssättet, höra bestämmelser av detta slag — (under viss tid) förverkad politisk och kommunal rösträtt eller (under viss tid) förverkad behörighet att erhålla anställning i statens tjänst — icke hemma i en lag av här avsedd natur och torde därför i detta sammanhang icke i vidare mån, än som skett, böra upp-
tagas till behandling.

För närvarande gälla i berörda avseende lagen den 21 maj 1920, med ändringar genom lagen den 13 april 1922, ävensom lagen den 16 mars 1923 om minskning i tjänstgöringstiden. Förstnämnda lag äger giltighet intill utgången av innevarande år. Den föreslagna lagen är avsedd att träda i kraft från och med år 1926.

§ 1.

Hittills har lagen gällt »värnpliktig, som hyser allvarliga, på religiös övertygelse grundade samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i den ordning, gällande värnpliktslag förutsätter». Enligt förslaget utökas denna

kategori värnpliktiga till att omfatta den, »som på grund av religiös övertygelse eller av annan jämförlig orsak hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i den ordning värnpliktslagen föreskriver».

I övrigt ifrågasättes i huvudsak icke någon ändring.

Bestämmelsen, att lagförslaget gäller även den, som hyser samvetsbetänkligheter av annan art än religiös övertygelse, innebär en väsentlig utvidgning av lagens giltighetsområde.

Antalet »civilarbetare» har under åren 1921, 1922, 1923 och 1924 uppgått till resp. 151, 152, 210 och 245. Detta antal är i och för sig anmärkningsvärt stort och synes att döma av andra lagutskottets utlåtande nr 24 vid 1920 års riksdag även avsevärt större än det antal, som beräknades vid lagens tillkomst. Av nämnda siffror framgår ock, att antalet är i snabbt stigande. Redan med hänsyn härtill synes den föreslagna utvidgningen betänklig.

Den nu föreslagna lydelsen torde vidare i tillämpningen komma att medföra väsentliga svårigheter och olägenheter. Den lämnar nämligen utrymme för skilda tolkningar och begränsar i hög grad möjligheten att bedöma tillförlitligheten av anförda skäl mot värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning. Redan den nu gällande lagen har, oaktat sin jämförelsevis tydliga begränsning av grunderna för befrielse, icke förhindrat simulation. Vid flera tillfällen hava värnpliktiga, vilka först angivit sig hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöringens fullgörande, sedermera återtagit sin förklaring i detta avseende. Det har även förekommit, att värnpliktigt, vilken erhållit tillstånd att fullgöra sin värnpliktstjänstgöring enligt lagen den 21 maj 1920, senare sökt vinna volontäranställning. Vidare hava de »samvetsömma värnpliktiga» i vissa fall ådagalagt en helt annan sinnesbeskaffenhet, än man vid lagens antagande närmast tänkt sig. Till belysande av detta förhållande kan anföras, att i ett flertal fall förekommit vägran att utföra arbete eller att åtygda arbetsbefälets föreskrifter, varjämte rymning även ägt rum. Förutnämnda utskott gjorde gällande, att svårigheten att mäta och pröva allvaret av de påstådda samvetsbetänkligheterna vore stora nog, då det gällde samvetsbetänkligheter av religiös art, men att de givetvis vore ofantligt mycket större beträffande betänkligheter av annan art. Genom utvidgning av lagens tillämpningsområde skulle fältet lämnas öppet för så mycken simulation och godtycke, att utskottet icke kunde tillråda en sådan utvidgning. Beträffande förstnämnda kategori värnpliktiga, — d. v. s. värnpliktiga, vilkas samvetsbetänkligheter grunda sig på religiös övertygelse — har utskottets uppfattning sålunda redan vunnit bekräftelse. Det finnes icke heller någon anledning antaga, att icke utskottets omdöme även skulle komma att visa sig riktigt i fråga om övriga kategorier samvetsömma. Erfarenheterna från Norge, där utom religiösa skäl även godtagas »andre alvorlige samvittighetsgrunner», giva vid handen, att detta kan medföra, att rent politiska skäl godtagas som grund för att värnplikten icke fullgöres i vanlig ordning.

Slutligen torde böra framhållas, att den föreslagna förändringen även kan komma att medföra vissa ekonomiska konsekvenser.

På grund av vad ovan anförts, får jag bestämt avstyrka i § 1 av förevarande förslag ifrågasatt ändring.

§ 2.

Mot den föreslagna avfattningen har jag intet att erinra.

§ 3.

Enligt nuvarande lydelse är tjänstgöringstiden bestämd till ett antal dagar, som i § 1 a) angivet fall med en fjärdedel och i § 1 b) angivet fall med

hälften överstiger det sammanlagda antalet dagar, varunder tjänstgöring i fredstid enligt § 27 mom. 1 A eller B samt mom. 3 ävensom § 36 mom. 1 värnpliktslagen åligger rytteriet, fält- och positionsartilleriet samt fältingenjör- och fälttelegraftrupperna tilldelade värnpliktiga. I samband med avkortningar av utbildningstiden för vissa årsklasser värnpliktiga hava dock jämkningar företagits i dessa bestämmelser.

Enligt förslaget skall tjänstgöringen överstiga det sammanlagda antalet dagar, varunder tjänstgöring enligt värnpliktslagen § 27, 1 eller 2, skolat åligga honom, i förra fallet med 60 och i senare fallet med 120 dagar.

En allmän uppfattning om innebörden av lagförslaget i detta hänseende kan vinnas av nedanstående jämförelse mellan tjänstgöringstiderna för ifrågakvarande värnpliktiga i förhållande till den under provisorietiden för infanteriets värnpliktiga gällande utbildningstiden.

	T j ä n s t g ö r i n g s t i d e n				
	Infanteriet tilldelade värnpliktiga	Samvetsömma värnpliktiga			
		Befriade från tjänstgöring med vapen		I civilt arbete	
		Antal dagar	Ökning i %	Antal dagar	Ökning i %
1921	165	318	93	382	131
1923	165	258	56	322	95
Förslaget	165	225	36	285	73

För närvarande beräknas tjänstgöringstiden för samtliga samvetsömma värnpliktiga i förhållande till tjänstgöringstiden vid det truppslag, som har den längsta tjänstgöringstiden. Därigenom bliver också denna av enahanda längd för samtliga tillhörande samma värnpliktskategori. Enligt den föreslagna lydelsen bliva däremot tjänstgöringstiderna olika för värnpliktiga tillhörande olika truppslag. Det är tydligt, att ett sådant förfaringsätt kan komma att medföra olägenheter i vissa fall, då det gäller att ordna de samvetsömmas tjänstgöring. Men det synes även olämpligt ur rättvisesynpunkt, då de värnpliktigas tilldelning till olika truppslag ofta sker oberoende av den värnpliktiges egna åtgöranden.

Av ovan angivna skäl får jag avstyrka den föreslagna förändringen i sättet för beräkningen av tjänstgöringstidens längd.

Vad slutligen beträffar tjänstgöringstidens längd i och för sig, torde en långvarig sådan vara enda sättet att effektivt förebygga missbruk och komma till rätta med missförhållanden. Erfarenheter från Danmark bekräfta riktigheten av denna uppfattning.

Som framgår av vad ovan anförts angående den gällande lagens verkningar, är det tydligt, att nu tillämpade bestämmelser i detta hänseende visat sig vara otillfredsställande. I mitt yttrande den 20 november 1922, angående förslag till lag om minskad tjänstgöringstid för ifrågakvarande värnpliktiga, framhöll jag även, att det jämförelsevis mycket stora antal samvetsömma, som under senaste året fått tillstånd att i stället för värnpliktstjänstgöring fullgöra civilt arbete, syntes betinga den allra största försiktighet med beredandet av ytterligare lättnader, och avstyrkte den då föreslagna minskningen av tjänstgöringstiden. Erfarenheterna från åren 1923 och 1924 icke blott bestyrka riktigheten av detta mitt uttalande, utan ådagalägga behovet av en skärpning. Vid sådant förhållande torde icke närmare behöva framhållas, att de i lagförslaget angivna tjänstgöringstiderna icke äro godtagbara.

Tjänstgöringstidens längd bör därför bestämmas

- 1) för i § 1 a) angiven värnpliktig
  - a) till 12 månader motsvarande första tjänstgöringen och
  - b) till 2 månader motsvarande repetitionsövning; samt
- 2) för i § 1 b) angiven värnpliktig
  - a) till 18 månader motsvarande första tjänstgöringen och
  - b) till 3 månader motsvarande repetitionsövning.

§§ 4 och 5.

Mot de föreslagna ändringarna har jag intet att erinra.

§ 6.

Införandet av särskilda straffbestämmelser är ett nödvändigt komplement till lagen, vars riktiga tillämpande genom bristen på sådana bestämmelser varit förenad med betydande svårigheter.

§§ 7 och 8.

Mot innehållet i dessa paragrafer är icke något att erinra.

Vad slutligen beträffar den föreslagna lagens giltighetstid, synes mig starka skäl förefinnas för att denna begränsas till ett visst antal år. De skäl, som år 1920 talade för ett provisorium, föreligga fortfarande, emedan 1920 års lag icke motsvarat, vad som vid lagens tillkomst avsågs. Lämpligen torde giltighetstiden böra begränsas till tre år.

Chefen för marininstaben har beträffande nedanstående paragrafer i lagförslaget yttrat:

§ 1.

I denna paragraf har i jämförelse med den nu gällande lagtexten tillkommit den bestämmelsen, att jämväl värnpliktig, som av annan med religiös övertygelse jämförlig orsak hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, må fullgöra denna tjänstgöring enligt denna lag. Enligt mitt förmenande ingiver detta tillägg de allvarligaste betänkligheter.

Skulle paragrafen i dess här föreslagna lydelse bliva av statsmakterna antagen, torde med säkerhet kunna befaras, att värnpliktiga med allt annat än djup religiös övertygelse skulle söka begagna sig av paragrafens i svävande form hållna ordalydelse i avsikt att undandra sig värnpliktstjänstgöringen. Lagen skulle därigenom komma att rent av giva anledning till bedrägliga föregivanden, ett förhållande, som icke kan anses lämpligt eller förenligt med lagens syfte. Dessutom skulle helt visst kontrollerandet och bedömandet av de skäl, som kunde föranleda en värnpliktig att söka få fullgöra värnpliktstjänsten enligt denna lag, ofta nog bli synnerligen svårt och lätt kunna medföra, att olika beslut komme att fattas i likartade fall, därigenom alstrande misstämning och måhända även orättvisor.

På grund av ovanstående får jag föreslå, att det ovan påpekade tillägget i § 1 första stycket måtte utgå.

§ 3.

I § 3 fastställles det antal dagar, som värnpliktig, varom denna lag handlar, är skyldig att under fredstid tjänstgöra. Därvid har tjänstgöringstiden ökat med sextio respektive etthundratjugo dagar utöver det sammanlagda antalet dagar, varunder tjänstgöring i fredstid enligt § 27: 1 eller 2 värnpliktslagen skolat åligga honom. Enligt denna bestämmelse blir antalet dagar, som en värnpliktig, varom här är fråga, skall tjänstgöra, beroende icke allenast på

till vilken kategori (§ 1 a eller § 1 b) han tillhör, utan även på till vilket truppslag han inskrivits eller om han tilldelats marinen. Även om man utgår ifrån, att en s. k. samvetsöm värnpliktig i regel blir vid inskrivningen tilldelad infanteriet, varigenom dessa värnpliktiga i allmänhet komma att få tjänstgöra ett lika antal dagar, så blir det dock en icke obetydlig procentuell skillnad för en värnpliktig, som efter inskrivningen erhåller tillstånd att fullgöra sin värnpliktstjänstgöring enligt denna lag och som blivit tilldelad t. ex. kavalleriet. Enligt nu gällande lag bliva alla värnpliktiga, på vilka lagen skall tillämpas, likställda med avseende på utgångspunkten för beräkandet av antalet dagar. Detta förhållande anser jag vara att föredraga framför det, som det föreliggande lagförslaget i berört avseende utgår ifrån.

På grund av vad ovan anförts, får jag föreslå, att § 3 erhåller följande ändrade lydelse:

§ 3.

-----
 varunder tjänstgöring i fredstid enligt § 27 1 A eller B värnpliktslagen åligger kavalleriet, artilleriet och ingenjörtrupperna tilldelade värnpliktiga. Tjänstgöringen -----

I övrigt har marinstabschefen förklarat sig intet hava att erinra mot förslaget.

Arméförvaltningen har anfört:

Enligt det föreliggande förslaget skulle nu rätten att fullgöra värnplikts-tjänstgöring i annan ordning än värnpliktslagen förutsätter tillkomma icke blott sådana värnpliktiga, som hysa samvetsbetänkligheter av religiös art, utan även dem, som av annan jämförlig orsak hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, i båda fallen så vida samvetsbetänkligheterna äro allvarliga. Krav på en motsvarande utsträckning av ifrågavarande lagstiftnings tillämplighetsområde förelåg redan vid 1920 års riksdag vid behandlingen av Kungl. Maj:ts till nämnda års riksdag avlätna proposition med förslag till lag i ämnet. Vederbörande utskott fann det emellertid mindre välbetänt att avstå från fordran, att samvetsbetänkligheterna skola vara av religiös art. Till stöd härför anfördes, bland annat, svårigheterna att mäta och pröva allvaret av de påstådda samvetsbetänkligheterna. De vore svåra nog, då det gällde betänkligheter av religiös art, men de vore givetvis ofantligt mycket större beträffande betänkligheter av annan art. Genom en utvidgning av lagens tillämplighetsområde till sådana betänkligheter skulle därför fältet lämnas öppet för så mycken simulation och godtycke, att utskottet icke ansåge sig kunna tillråda en sådan utvidgning.

Vad utskottet sålunda anført har arméförvaltningen i detta sammanhang velat bringa i erinran. Häruöver har arméförvaltningen ansett sig böra framhålla, att med hänsyn till den längre tjänstgöringstid, som är avsedd att åläggas de samvetsömna i förhållande till andra värnpliktiga, en mera väsentlig ökning av de samvetsömmas antal givetvis kommer att föranleda ökade utgifter å de anslag, från vilka kostnaderna för de värnpliktigas förplägnad och underhåll m. m. bestridas.

Vad därefter angår frågan om tjänstgöringstidens längd, synes ett genomförande av förslaget föranleda, att värnpliktiga, som erhållit tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring, på sätt i förslaget avses, komme att fullgöra likartad tjänstgöring under betydligt olika lång tidsutsträckning, allteftersom de vid inskrivningen uttagits till det ena eller andra truppslaget. För undvikande härav torde tjänstgöringstidens längd böra bestämmas lika för alla till samma huvudgrupp hörande värnpliktiga, varvid man torde kunna utgå

från det högsta antal dagar, som enligt eljest gällande bestämmelser åligger de särskilda kategorierna vapenföra värnpliktiga, samt öka detta antal med det i förslaget angivna dagantalet.

Förslaget i övrigt, som fränsett hänvisning till särskild lag om straffbestämmelser m. m., i huvudsak överensstämmer med de nu gällande bestämmelserna, har icke givit arméförvaltningen anledning till erinran.

Då emellertid vid tillämpning av 1920 års lag i ämnet tvekan uppstått rörande de samvetsömmas rätt till förplägnad, inkvartering och ersättning för begagnande av egna beklädnadspersedlar under sjukdom ävensom dem tillkommande förmåner i händelse av rymning och undanhållande, förut-sätter arméförvaltningen, att vid utfärdandet av de tillämpningsföreskrifter, som enligt 9 § i lagförslaget skola av Kungl. Maj:t meddelas, arméförvaltningen må bliva i tillfälle att avgiva förslag till de särskilda föreskrifter, som härutinnan må anses erforderliga.

Marinförvaltningen har yttrat:

Den föreslagna utvidgningen av rätten till befrielse från värnpliktstjänstgöring kan ämbetsverket icke finna vara av ett verkligt behov påkallad, och tillämpningen härav skulle möta svårigheter och troligtvis i avsevärd grad bliva beroende av vederbörande inskrivningsrevisions godtycke. Marinförvaltningen avstyrker alltså den föreslagna ändringen av § 1.

I övrigt har marinförvaltningen icke haft något att mot förslaget erinra.

Vattenfallsstyrelsen har yttrat:

Vattenfallsstyrelsen finner sig i huvudsak ej hava något att erinra mot det framlagda förslaget, och den i § 3 föreslagna förlängningen av arbetstiden synes vara väl avvägd. Dock vill styrelsen beträffande § 8 anföra följande. Stadgandet i denna paragraf vilar på den uppfattningen, att en värnpliktig, som olovligen undanhållit sig eller undergått frihetsstraff, icke skall få i sin tjänstgöringstid inräkna den tid han sålunda varit frånvarande från arbetet. Han bör därför efter utgången av den bestämda arbetstiden kvarhållas motsvarande antal dagar, därest Kungl. Maj:t ej annorlunda förordnar. Dyligt kvarhållande får dock ej äga rum, förrän han blivit slutligen dömd för sin förseelse. Denna i och för sig riktiga princip kan emellertid i tillämpningen medföra betydande kostnader för statsverket, därest rättegången drar så långt ut på tiden, att hela kontingentens tjänstgöringstid utlupit och den dömde först därefter skall inkallas för att ensam fullgöra en längre eller kortare tids arbete. Detta skulle kunna undvikas, om vederbörande arbetsbefäl, som givetvis äger fullständig kännedom om den tid han varit frånvarande, kunde berättigas att i omedelbar följd kvarhålla honom i arbete motsvarande tid. Under sådana omständigheter medför det heller icke några svårigheter att bereda honom lämpligt arbete. Skulle Kungl. Maj:t finna, att detta icke låter sig göra, tillåter sig vattenfallsstyrelsen erinra om sitt den 20 januari 1925 angivna yttrande med anledning av förslag till straffbestämmelser för samvetsömma värnpliktiga, däri styrelsen, med hänvisning till önskvärdheten av en snabb handläggning av rättegång angående dylika brott, föreslog, att dylik handläggning skulle kunna äga rum jämväl vid närmaste rådhusrätt. Skulle denna styrelsens framställning vinna beaktande, bortfaller vid tillämpningen till stor del nu anmärkta olägenhet.

Domänstyrelsen har förklarat sig intet hava att erinra mot förslaget.

Riksdagens militieombudsman har anfört:

Den föreslagna lagen är avsedd att såsom permanent avlösa den till och med den 31 december innevarande år gällande lagen av den 21 maj 1920 i

samma ämne. Mot att sålunda göra den förut provisoriska lagstiftningen i ämnet oberoende av viss giltighetstid synes mig icke vara något att erinra. Erfarenheten torde hava visat, att denna lagstiftning varit grundad på förefintligt behov ävensom att dess praktiska tillämpning icke givit anledning att ifrågasätta lagstiftningens fortsatta bestånd.

Det nu upprättade lagförslaget innebär emellertid en väsentlig utvidgning av den krets av värnpliktiga, som skulle äga att åberopa samvetsbetänkligheter såsom skäl för befrielse från värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning. Gällande lag medgiver nämligen sådan rätt blott åt dem, vilkas samvetsbetänkligheter äro grundade på religiös övertygelse, varemot den nya lagen skulle bereda möjlighet i berörda hänseende jämväl för dem, som »av annan jämförlig orsak» hysa allvarliga samvetsbetänkligheter mot den sedvanliga värnpliktstjänstgöringen. Frågan härom är icke ny, i det att såväl i samband med tillkomsten av 1920 års lag som ock sedermera vid olika tillfällen framstälts krav på tillerkännande av samma vikt i förevarande avseende åt etiska och liknande motiv som åt de religiösa. Lagförslagets här citerade terminologi torde avse att giva uppfyllelse åt dessa krav.

Det lär icke kunna förnekas, att konsekvens och billighet fordra att, sedan genom lagstiftning medgivits möjlighet för sådana värnpliktiga, som hysa allvarliga på religiös övertygelse grundade samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöringen, att få på annat sätt fullgöra sin skyldighet härutinnan mot det allmänna, även de värnpliktiga, som vil icke kunna åberopa sig på religiös övertygelse, men vilkas samvetsbetänkligheter grundas å annan allvarlig livsuppfattning, jämförlig med den religiösa, böra erhålla enahanda möjlighet att befrias från den tjänstgöring värnpliktslagen föreskriver. Visserligen hava från många håll invändningar rests mot ytterligare vidgning av möjligheten att få fullgöra värnpliktstjänstgöringen annorledes än i den vanliga ordningen, men invändningarna torde huvudsakligast vara grundade å farhågan, att det icke skulle bli möjligt att på ett effektivt sätt förebygga simulation och missbruk. Att häri ligger ett återhållande moment av stor betydelse är obestriddigt. Det synes mig ock, som borde förutsättningen för en sådan utsträckning av den ifrågavarande lagstiftningen, som här föreslagits, vara den, att säkerhet, så långt sig låter göra, vinnes för att missbruk icke äger rum. Dylig säkerhet erhålles givetvis i viss mån genom den förlängning av tjänstgöringstiden, som de s. k. samvetsömna värnpliktiga äro och enligt förslaget fortfarande skulle vara underkastade. Att alltför mycket bygga på tjänstgöringstidens förlängning torde dock icke vara görligt dels på grund av praktiska svårigheter med civilarbetets anordnande och dels med hän syn till rättvisa och billighet mot icke-simulerande värnpliktiga av den kategori, varom är fråga. Kontrollen mot missbruk måste därför till sin tyngdpunkt vara förlagd till prövningen av vederbörandes på grund av samvetsbetänkligheter gjorda ansökningar om befrielse från den vanliga värnpliktstjänstgöringen och till inskrivningsrevisionens ställningstagande härtill. Huruvida och i vad mån erforderlig säkerhet i angivet hänseende kommer att vinnas efter ett lagfästade av det föreliggande förslaget undandraget sig bedömande i detta sammanhang, då ju de närmare föreskrifter, som avse att tjäna nämnda syfte, komma att — såsom i förslagets § 9 sägs och på sätt redan nu är förhållandet — hava sin plats i en av Kungl. Maj:t utfärdad förordning. Den nuvarande förordningen i ämnet måste givetvis undergå viss omarbetning, därvid tillfälle blir att genom särskilda föreskrifter sörja för en effektiv prövning av allvaret av de etiska och liknande samvetsbetänkligheter, som av värnpliktig må bli åberopade.

Sålunda torde kunna ifrågasättas, huruvida icke skyldighet bör stadgas för inskrivningsrevision att i ärende rörande samvetsbetänkligheter mot värn-

pliktstjänstgöring med sig adjungera person eller personer med känd erfarenhet och insikt i spörsmålet. Likaså huruvida icke vederbörande värnpliktig kunde föreläggas att med ed eller annan högtidlig försäkran betygga ärligheten av den övertygelse, han förebär. I såväl det ena som det andra hänseendet skulle ju jämväl ligga en säkerhet för den värnpliktige själv, att tillbörligt avseende fästes vid de av honom åberopade skäl.

Vad angår den ordalydelse i den föreslagna lagen, varigenom möjlighet till befrielse från vanlig militärtjänstgöring beredes även andra »samvetsömma» värnpliktiga än de religiösa, torde väl kunna anmärkas, att densamma icke med tillräcklig tydlighet och avgränsning utmärker vilket slag av övertygelse eller livsåskådning, som jämställes med den religiösa såsom godtagbar grund för samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöringen. Det torde dock knappast behöva befaras, att uttrycket »annan jämförlig orsak» skall giva anledning till tvekan om lagens tillämplighet eller icke tillämplighet i särskilt fall. Så mycket mindre som den motivering, som väl kommer att åtfölja lagförslagets framläggande, får antagas lämna klar ledning härutinnan.

I fråga om lagförslagets detaljer anser jag mig böra anmärka att, då i § 4 stadgas, att om värnpliktig, som erhållit tillstånd att fullgöra värnplikts-tjänstgöringen på sätt lagen omförmäler, under tjänstgöringen gör sig skyldig till upprepade förseelser i tjänsten, tillståndet må av inskrivningsrevisionen återkallas, förseelsernas art, trots deras upprepande, kan vara sådan, att den stadgade påföljden icke rimligen bör ifrågakomma. Möjlighet till det lämnade tillståndets återkallande på grund av förseelser i tjänsten synes mig böra stå öppen blott då de begångna förseelserna ådagalagt sådan sinnesstämning hos den värnpliktige, att han uppenbarligen icke bör få fullgöra sin värnpliktstjänstgöring i den ordning, som medgivits honom.

Bestämmelsen i förslagets § 8 har givits tillämpning även beträffande värnpliktig, som erhållit tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöringen på sätt i § 1 a) angives, d. v. s. tjänstgör vid krigsmakten men utan att övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition. Med anledning härav torde böra påpekas, att det i värnpliktslagen § 27 mom. 4 intagna stadgandet av motsvarande innehåll kan ifrågasättas äga tillämpning jämväl å sådan värnpliktig, som nyss sagts. Spörsmålet härom skulle emellertid genom den nu föreslagna bestämmelsen kunna anses avfört.

För frågans bedömande torde vara av icke ringa intresse att erhålla kännedom om motsvarande lagstiftning i andra europeiska länder. Jag anser mig därför böra lämna en kortfattad redogörelse för förhållandena på området i vissa främmande länder ävensom för de erfarenheter, man där gjort om lagstiftningens verkningar.

*Redogörelse
för utländsk
lagstiftning.*

Danmark.

I Danmark har den 13 december 1917 utfärdats en lag angående värnpliktigas användning till civilt arbete, enligt vilken lag värnpliktiga, för vilka militär tjänstgöring av varje slag får anses oförenlig med deras samvete, kunna befrias från militärtjänstgöring och i stället användas till civilt arbete för statens räkning under en tidrymd, som i lagen bestämts till 20 månader för den första tjänstgöringsomgången och till 3 månader för varje repetitionsövning. I förläggings-, förplägnads- och avlönings- m. fl. hänseenden äro civilarbetarna underkastade samma bestämmelser, som gälla för härens värnpliktiga.

Det antal personer, som från lagens ikraftträdande till hösten 1922¹⁾ be- gagnat sig av lagens medgivande, utgör omkring 300. Flertalet av dessa har haft andra än religiösa skäl för sin värnpliktsvägran och har ofta vägrat utföra jämväl civilt arbete. De hava på grund härav dömts till långvariga fri- hetsstraff, från vilkas undergående de dock i allmänhet benådats, varefter de i vanlig ordning fullgjort sin militärtjänst. Värnpliktsvägran av annan än religiös grund har emellertid starkt avtagit efter världskrigets slut och är numera knappast förekommande. Endast ett förhållandevis litet antal per- soner har under ifrågavarande tid av religiösa motiv påkallat lagens till- lämpning.

Norge.

I Norge har, efter det att under årens lopp ett flertal regeringsproposi- tioner i ämnet framlagts utan att leda till resultat, under år 1922 i enlighet med stortingets beslut tillkommit en den 24 mars utfärdad lag om värn- pliktiga civilarbetare. Enligt nämnda lag har värnpliktig, som av »alvorlig religiös overbevisning» eller av »andre alvorlige samvittighetsgrunner» ej vill underkasta sig militär tjänstgöring, att i stället utföra civilt arbete för statens räkning. Förutsättning för lagens tillämpning är emellertid, att den värnpliktige på grund av sina samvetsbetänkligheter frikännes från straff för militärtjänstvägran. Medan i tidigare förslag ifrågasatts vida längre tids- mått för dylikt arbetes utförande, har i förenämnda lag bestämts, att det- samma skall utföras under så lång tid, som motsvarar den ordinarie fredstjänst- göringen vid infanterivapnet med tillägg av 50 procent, antingen i en följd eller ock i flera omgångar, varförutom särskilda bestämmelser i lagen med- delats angående utförande under viss tid av civilt arbete i stället för extra militär tjänstgöring under fredstid ävensom för militär tjänstgöring i hän- delse av krig. Värnpliktig, som rättsstridigt undandragit sig att utföra det civila arbete, som åligger honom enligt denna lag, kan på hemställen av styrelsen för det verk, under vilket han lyder, återföras till vederbörande militära avdelning för att där fullgöra sin återstående värnplikt. Beslut härom meddelas av »forhørsretten». Om en civilarbetare rättsstridigt undan- drager sig att utföra det honom pålagda civila arbetet, utan att han på grund därav blir återförd till militärtjänst, straffas han med böter eller fängelse i högst tre månader. På samma sätt straffas han, om han urakt- låter att fullgöra sina tjänsteplikter eller på annat sätt överträder dessa.

England.

I England finnes för närvarande icke någon värnplikt och således ej heller någon lagstiftning i nu ifrågavarande hänseende.

Under det senaste världskriget infördes i England värnplikt. Enligt den år 1916 antagna värnpliktslagen kunde de, som hyste samvetsbetänkligheter mot fullgörande av vapentjänst, frikallas därifrån. Rörande denna lagstift- nings innebörd hänvisas till den redogörelse härför, som finnes intagen i 1917 års sakkunnigas betänkande (sid. 118 ff.).

Den, som befriats från värnpliktstjänstgöring på grund av samvetsbetänk- ligheter, förlorade rätten att under kriget och fem år därefter utöva rösträtt vid såväl politiska som kommunala val, såvida han ej kunde styrka, att han, trots befrielse från militärtjänsten, utfört arbete, som av vederbörande myn- dighet ansåges vara av nationell betydelse.

¹⁾ Senare uppgifter hava icke kunnat erhållas.

Frankrike.

Jämlikt lagen av den 1 april 1923 angående arméns rekrytering, art. 1, är varje fransk medborgare, oberoende av hans religiösa åsikter, skyldig att personligen göra militärtjänst. I lagens art. 2 föreskrives, att utom vid fall av fullständig fysisk inkapacitet undantag medgives endast under förutsättning av vissa familjeförhållanden.

Tyskland.

På grund av Versaillestraktatens art. 173 är den allmänna värnplikten avskaffad i Tyskland. Tysklands armé, det s. k. Reichswehr, som enligt samma traktats art. 160 icke får utgöra mera än 100,000 man, rekryteras på frivillighetens väg, varför inga bestämmelser finnas rörande s. k. samvetsömma. Även tidigare, då allmän värnplikt existerade, saknades bestämmelser i berörda hänseende.

Nederländerna.

Genom en grundlagsändring, promulgerad den 30 november 1922, infördes i Nederländerna medgivande att på grund av allvarliga samvetsbetänkligheter erhålla befrielse från militärtjänst. De närmare bestämmelserna i ämnet äro givna i en lag av den 13 juli 1923. Enligt denna äger krigsministern (marinministern) rätt att besluta i hithörande frågor, sedan yttrande inhämtats från en av regeringen tillsatt särskild kommission. Medgivandet kan avse antingen befrielse från tjänst med vapen eller rätt att i stället för militärtjänst få utföra arbete vid annan gren av statstjänsten. Den effektiva tjänstetiden skall i förra fallet ökas med 8 månader och i senare fallet med 12 månader.

Schweiz.

På dagordningen i Schweiz har sedan någon tid tillbaka stått frågan om anordnandet av civil tjänstgöring för värnpliktiga, som hysa samvetsbetänkligheter mot att fullgöra militärtjänst. Upptagandet av denna fråga hade framkallats genom en den 15 juni 1923 till förbunds församlingen ingiven petition från ett stort antal personer, uti vilken petition anhållits, att en civil tjänstgöring skulle inrättas för de personer, som av samvetsbetänkligheter vägrade att tjänstgöra i armén. Denna tjänst skulle lyda under de civila myndigheterna och vara oberoende av militärorganisationen.

Petitionen avstyrktes av förbundsrådet och blev den 15 december 1924 avslagen av nationalrådet.

Ryssland.

Avgörandet, huruvida en s. k. samvetsöm värnpliktig skall fullgöra sin värnplikt på annat sätt än genom egentlig krigstjänst, fattas i de socialistiska sovjetrepublikernas union av civil domstol. Bestämmelserna härom äro icke intagna i allmänna lagen utan äro utfärdade i administrativ väg genom s. k. instruktioner.

Förfarandet är följande: Då samvetsöm värnpliktig efter inryckningen anmäler, att han av religiösa eller etiska skäl icke vill fullgöra sin värnplikt i egentlig krigstjänst, länskjuter vederbörande militära myndighet ärendet till civil domstol, som inkallar personer med ingående kännedom om den trosbekännelse eller den etiska åskådning, den värnpliktige uppger sig tillhöra eller ansluter sig till. Dessa experter underkasta vederbörande värnpliktige förhör rörande hans betänkligheter och hans kännedom om den åberopade trosbekännelsen eller etiska åskådningen. Visar han sig kunna bestå denna examen, vilken är mycket ingående, kan domstolen förklara

honom befriad från värnplikt i egentlig krigstjänst så tillvida, att han tilldelas trossen, sjukvården eller annan formation, som icke med vapen i händerna deltagar i krigsoperationer.

Enligt uppgift hava dessa bestämmelser visat sig vara synnerligen effektiva. Antalet samvetsömma i Ryssland är högst obetydligt.

Departements-
chefen.

Det av den sakkunnige framlagda lagförslaget ansluter sig i huvudsak till gällande lagstiftning i ämnet. De punkter, där väsentliga lagändringar föreslås, hava avseende å samvetsbetänkligheternas art och tjänstgöringstidens längd. Jag övergår nu att behandla dessa frågor var för sig.

Fråga om samvetsbetänkligheternas art.

1917 års
sakkunniga.

I sitt betänkande föreslogo 1917 års sakkunniga en huvudbestämmelse av följande lydelse:

»Värnpliktig, som enligt denna lag prövas hysa allvarliga, på kristligt eller mosaiskt religiös övertygelse grundade samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöringens fullgörande i den ordning, som i gällande värnpliktslag stadgas, må erhålla tillstånd — — —.»

Två av de sakkunniga voro av skiljaktig mening och föreslogo en lydelse av följande innehåll:

»Värnpliktig, som enligt denna lag prövas hysa allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning, äge, — — —.»

Myndig-
heternas
yttranden över
det av 1917
års sak-
kunniga
framlagda
betänkandet.

Av de över de sakkunnigas förslag hörda myndigheterna förklarade teologiska fakulteten i Uppsala sig icke kunna underlåta att just från religiöst etiska synpunkter finna den av de sakkunniga i förevarande hänseende uppdragna distinktionen ohållbar och missvisande, emedan samvetet för den kristna uppfattningen alltid vore en religiös storhet och, där det på allvar gjorde sig hört, för en religiös åskådning alltid vittnade om människans samband i sitt väsens djup med en högre andlig, religiös verksamhet. Fakulteten föresloge för sin del följande formulering: »allvarliga, i en ideell livsåskådning grundade, om verklig inre samvetsoro vittnande och ej med principiell stats- och rättsfientlighet sammanhängande betänkligheter».

Stockholms stads konsistorium och biskopen i Luleå stift förordade reservanternas förslag.

Biskopen i Skara stift anslöt sig närmast till reservanternas ståndpunkt men ansåg, att för undvikande av missförstånd och måhända ödesdigert missbruk lagen åtminstone borde utsäga så mycket, att de här åsyftade samvetsbetänkligheterna skulle vara grundade på religiös övertygelse.

Propositionen
till 1920 års
riksdag.

I propositionen (nr 165) till 1920 års riksdag yttrade föredragande departementschefen:

Att på sätt de sakkunnigas majoritet föreslagit begränsa den grupp av värnpliktiga, som skulle göras till föremål för specialbestämmelser i avseende å värnpliktstjänstgöringen, till allenast sådana, vilkas samvetsbetänkligheter hade sin grund i kristen eller mosaisk trosåskådning, funne departementschefen varken vara följdriktigt från utgångspunkten för de sakkunnigas eget

resonemang eller ägnat att i tillämpningen leda till ett ur rättvisans och billighetens synpunkt fullt tillfredsställande resultat. Principiellt riktigare syntes departementschefen i detta avseende reservanternas förslag, sett från bakgrunden av den uppfattning, som låge till grund för deras motivering, nämligen att allenast på religiös övertygelse grundade betänkligheter borde föranleda befrielse från värnpliktstjänstgöring. Departementschefen anslöte sig därför till denna mening, men ansåge det emellertid vara lämpligt, att, till ledning för de myndigheter, som skulle tillämpa lagbestämmelsen, såsom en närmare karaktäristik av vad som vore att anse såsom allvarliga samvetsbetänkligheter, i lagtexten uttryckligen angäves, att ifrågavarande betänkligheter skulle vara grundade på religiös övertygelse.

Vid nämnda riksdag berördes förevarande spörsmål jämväl i motioner, som väckts i anledning av nyssnämnda proposition.

*Motioner
vid 1920 års
riksdag.*

I en motion (nr 241 i första kammaren) hemställdes, att i stället för det i propositionen framlagda förslaget måtte antagas det förslag, de sakkunniga framlagt.

I en annan motion åter (nr 244 i första kammaren) hemställdes, att ifrågavarande bestämmelse måtte erhålla följande lydelse:

»Värnpliktig, som hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnplikts-tjänstgöring i den ordning, gällande värnpliktslag förutsätter, må — — —.»

I en tredje motion (nr 348 i andra kammaren) gjordes samma yrkande som i sistnämnda motion (nr 244 i första kammaren).

Andra lagutskottet, till vilket förberörda proposition och motioner remitterades för förberedande behandling, yttrade i utlåtande nr 24 i denna fråga:

*Andra lag-
utskottet vid
1920 års
riksdag.*

Vad anginge samvetsbetänkligheternas art, funne utskottet, i likhet med departementschefen, förslaget att begränsa den grupp av värnpliktiga, som skulle göras till föremål för specialbestämmelser i avseende å värnplikts-tjänstgöringen, till allenast sådana, vilkas samvetsbetänkligheter hade sin grund i kristen eller mosaisk trosåskådning, icke ägnat att leda till ett ur rättvisans och billighetens synpunkt fullt tillfredsställande resultat. Att å andra sidan avstå från fordran, att samvetsbetänkligheterna skulle vara grundade på religiös övertygelse, funne utskottet vara mindre välbetänt. Ifrån teologiskt håll gjordes visserligen gällande, att samvetet för den kristna uppfattningen alltid vore en religiös storhet, vittnande om en människas samband i sitt väsens djup med en högre andlig makt. Från denna synpunkt sett skulle det i sak vara fullkomligt ligkiltigt, om, såsom föreslagits, orden »på religiös övertygelse grundade» uteslötes eller ej. Emellertid torde i det vanliga språkbruket uttrycket samvete icke alltid fattas i ovan angivna religiösa bemärkelse. Såväl i motionen nr 244 i första kammaren som i motionen nr 348 i andra kammaren avsåges uppenbarligen att inrymma under den i dessa föreslagna formuleringen »allvarliga samvetsbetänkligheter» sådana betänkligheter, vilka icke grundade sig på religiösa motiv utan på etiska, sociala eller andra skäl. Utskottet ville icke förneka, att fall av samvetsbetänkligheter av denna senare art kunde inträffa, där statens efterlåtenhet med avseende på utkrivandet av medborgarens skyldighet enligt värnpliktslagen kunde vara lika väl motiverad, som då samvetsbetänkligheterna grundade sig på religiös övertygelse. Men utskottet funne sig av flera skäl ej kunna av denna anledning avstå från kravet på religiös övertygelse

som grund för berörda samvetsbetänkligheter. Dels torde en särskild hänsyn böra fästas vid samvetsbetänkligheter, som i de flesta fall sökte sig tillbaka till en möjlig om än av flertalet som orimlig ansedd tolkning av religionsurkunder, som vore av staten erkända och inom den åtnjöte en särskild helgd. Dels hade, så vitt utskottet kunnat utröna, cirkuläret av den 21 februari 1902, som möjliggjorde befrielse från vapentjänst för den, som mot sådan tjänst hyste »allvarliga samvetsbetänkligheter», alltid så tillämpats, att betänkligheterna skulle vara av religiös art. Och mot denna tillämpning hade klagomål ej avhörts. Vad som vållat svårigheter vore som bekant, att cirkuläret ej lämnat möjlighet att medgiva befrielse från varje form av militärtjänst. Vidare torde de, som för någon form av värnpliktsvägran underkastat sig upprepade bestraffningar, utslutande vara att söka bland dem, som leddes av religiös övertygelse. Och en god mätare på allvaret av samvetsbetänkligheterna vore utan tveivel förmågan att för dem utstå lidanden. Motviljan att bestraffa dessa i övrigt oförvitliga medborgares frivilliga martyrskap hade sedan varit det starkaste motivet för staten till den ifrågasatta lagstiftningen, som därför naturligt nog främst uppmärksammat de religiösa värnpliktsvägrarna. Till sist komme svårigheten att mäta och pröva allvaret av de påstådda samvetsbetänkligheterna. De vore svåra nog, då det gällde betänkligheter av religiös art. Men de vore givetvis ofantligt mycket större beträffande betänkligheter av annan art. Utskottet ansåge, att genom utvidgning av lagens tillämplighetsområde till sådana betänkligheter fältet skulle lämnas öppet för så mycken simulation och godtycke, att det ej kunde tillråda en sådan utvidgning. Dock ville utskottet uttala, att det ansåge självklart, att religiös övertygelse gäves en mycket vidsträckt betydelse, så att övertygelsen ej förutsattes behöva böttna i viss kyrklig eller kristen åskådning. Med en sådan tolkning torde, i betraktande av de obestämda gränserna för vad som menades med religiös övertygelse, i regel de tänkta fall av etiska samvetsbetänkligheter, för vilka man kunde finna särskild anledning att ömma, kunna inrymmas under lagens bestämmelser.

Propositionens förslag om att allenast på religiös övertygelse grundade samvetsbetänkligheter skulle föranleda den ifrågavarande befrielsen bifölls av riksdagen.

*Motioner i
ämnet vid
1924 års
riksdag.*

Vid 1924 års riksdag väcktes två motioner i föreliggande ämne.

I den ena av dessa (nr 177 i första kammaren) hemställdes, att riksdagen, därest den fortfarande palade den manliga ungdomen bördan av den allmänna värnplikten, måtte för sin del besluta eller hos Kungl. Maj:t begära förslag till sådan ändring i 1920 års ifrågavarande lag, att

1:o) värnpliktig befriades från tjänstgöring på grund av uppriktiga betänkligheter, vare sig de härleddes från religionsbekännelse, samvete eller förnuft;

2:o) värnpliktig, som sålunda befriades från vapenövningar, icke pålades en längre civil tjänstgöringstid och därigenom tillika utsattes för större risk att förlora innehavande tjänst eller arbete;

3:o) en gång undergången bestraffning för vägran att fullgöra värnplikt skulle anses såsom fullt bevis för att sådana betänkligheter, som ovan sades, förefunnnes.

I den andra motionen (nr 4 i andra kammaren) hemställdes, att § 1 i 1920 års lag måtte erhålla följande ändrade lydelse:

»Värnpliktig, som hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnplikts-tjänstgöring i den ordning, gällande värnpliktslag förutsätter, må — — —»

Båda ifrågavarande motioner undergingo förberedande behandling av särskilda utskottet vid nämnda riksdag. I sitt utlåtande, nr 2, anförde utskottet rörande den förstnämnda motionen, att, då den ifrågavarande lagen ägde giltighet endast till 1925 års utgång och Kungl. Maj:t ej ansett sig böra redan i sammanhang med framläggandet av förslag till ny värnpliktslag upptaga frågan om de s. k. samvetsömma värnpliktiga till definitiv lösning, det syntes utskottet icke lämpligt eller möjligt att nu företaga en så omfattande revision av hithörande bestämmelser, som i motionen äsyftades.

*Särskilda
utskottet vid
1924 års
riksdag.*

Vad den senare motionen beträffade yttrade utskottet, att den visserligen avsåge en lagändring av stor räckvidd, men att den likväl borde upptagas till behandling, då dels den däri föreslagna ändringen inskränkte sig till en enda § och dels den i motionen berörda frågan syntes vara av beskaffenhet att icke lämpligen böra undanskjutas.

Vidare anförde utskottet:

Genom vad motionären anfört funne utskottet ådagalagt, att avfattningen av ifrågavarande lagbestämmelse visat sig ägnad att giva anledning till en mera snäv tolkning, än avsikten med densamma varit. Redan detta förhållande syntes utgöra skäl till en ändring av berörda avfattning. Härtill komme emellertid, att utskottet icke kunde finna anledning föreligga att i förevarande avseende överhuvud göra någon åtskillnad mellan samvetsbetänkligheter av etisk eller kulturell art samt dylika betänkligheter grundade på religiös övertygelse. Avgörande för huruvida staten skulle efterlåta utkrävandet av medborgarens skyldighet enligt värnpliktslagen syntes uteslutande böra vara allvaret av samvetsbetänkligheterna. Även om det icke läte sig förneka, att en utvidgning av lagens tillämplighetsområde i angivna riktning kunde leda till fall av simulation och godtycke, torde dock varken värnplikts-tjänstgöring i vanlig ordning med hänsyn till de starkt förkortade utbildningstiderna ställa sig så avskräckande eller de samvetsömma värnpliktigas avsevärt längre tjänstgöringstider te sig så lockande, att dylika konsekvenser behövde befaras förekomma i någon större utsträckning. Av sålunda angivna skäl ansåge utskottet sig böra tillstyrka bifall till den i motionen föreslagna lagändringen, vilken icke syntes påkalla någon jämkning uti lagens övriga §§. Med hänsyn till beskaffenheten av berörda lagändring förordade utskottet, att densamma vunno tillämpning snarast möjligt eller lämpligen från och med den 1 juli 1924.

I avgiven reservation yrkades, att jämväl sistberörda motion måtte avslås.

Första kammaren biföll den avgivna reservationen under det att andra kammaren biföll utskottets hemställan, i följd varav frågan förföll.

Under diskussionen i ämnet i såväl riksdagen som tidningspressen har såsom ett belysande exempel för nödvändigheten av att i lagstiftningen införa medgivande för jämväl s. k. etiskt samvetsömma att fullgöra värnplikts-tjänstgöring i särskild ordning åberopats »fallet Holm»; och anser jag mig därför böra lämna en kortfattad redogörelse för vad rättegångshandlingarna i det ifrågavarande målet innehålla.

*Kortfattad
redogörelse
rörande rättegången mot
värnpliktige
Stig Holm
för värnplikts-
vägran.*

Värnpliktige nr 509 28/1922 medicine studeranden Stig Holm inryckte till värnpliktstjänstgöring vid Västernorrlands regemente under år 1922 och fullgjorde utan anmärkning 85 dagars första tjänstgöring. Den 1 juni 1923 inryckte Holm till fortsatt tjänstgöring vid Skaraborgs regemente, vilken

tjänstgöring skulle sluta den 31 augusti samma år. Den 30 juni infann sig Holm civilklädd på kompaniexpeditionen och meddelade kompanichefen, att han från och med samma dag vägrade att bära vapen och uniform, därvid uppgivande att motiven härför vore av »kulturell och humanistisk art». Sedan kompanichefen upprepade gånger uppmanat Holm att ikläda sig uniform och denne vägrat härtill, blev Holm tillsagd arrest. Förhör hölls i vederbörlig ordning, varefter ärendet hänsköts till krigsrätts prövning och förekom inför regementskrigsrätten vid Skaraborgs regemente den 1 augusti 1923.

Holm uppgav vid krigsrätten följande: Det vore ingalunda på grund av religiösa samvetsbetänkligheter, som Holm beslutat sig för att vägra fullgöra sin återstående värnpliktstjänstgöring, ej heller hade behandlingen från förmäns eller kamraters sida påverkat honom i hans beslut. Motivet till hans vägran vore uteslutande av kulturell och humanistisk art, och till sin uppfattning härutinnan hade han kommit på rent intellektuell väg, närmast genom läsning av d:r Natanael Beskows skrifter. Redan innan Holm år 1922 påbörjade sin värnpliktstjänstgöring, hade han kommit till den uppfattning i värnpliktsfrågan, som han nu förfäktade. Anledningen till att han först efter så lång tids militärtjänstgöring fullföljt sin avsikt att vägra bära uniform och vapen vore, dels att han ansett sig icke kunna på annat sätt avvisa en eventuell beskyllning för s. k. skoskavsantimilitarism dels för att han skulle bliva i tillfälle att vinna »sakkunskap i ämnet» och dels slutligen för att kunna bedriva agitation bland de värnpliktiga kamraterna. Efter allvarlig självrannsakan hade Holm funnit det vara för honom omöjligt att deltaga i någon art av krig, då det moderna kriget visat sig innebära såväl den andliga som den materiella kulturens undergång för så gott som varje stat, som toge del däri. Det vore Holms övertygelse, att någon stat måste taga första steget och risken av en avrustning. Det vore önskligt, att äran härav tillkomme Sverige. Att härutinnan samarbeta med »de maktägande i landet» vore lönlöst, då dessa hyllade den fria konkurrensen och ansåge kriget vara ett nödvändigt ont. Den socialistiska internationalen åter hade misslyckats i sitt försök att förebygga krig, vartill komme, att socialdemokraterna utgjorde ett nästan borgerligt parti. Det kommunistiska partiet slutligen vore kanske det mest militaristiska, som för närvarande existerade. Ville man bekämpa kriget, återstode endast att vädja till individen. Vid tidigare samtal bland Holms studentkamrater hade överenskommit, att en gemensam värnpliktsvägran skulle igångsättas för att därigenom framkalla en önskad lagändring.

Holms kompanibefäl vitsordade, att Holm i tjänsten visat sig intresserad, plikttrogen och duglig.

Holms av vederbörande länsstyrelse förordnade rättegångsbiträde meddelade slutligen, att Holm önskade, att disciplinstraff icke måtte ådömas honom, när ett dylikt kortvarigt straff endast skulle »försvara hans ställning».

Genom utslag förenämnda den 1 augusti dömdes Holm jämlikt 76 § strafflagen för krigsmakten för vägran att åtlyda vad förman under tjänstens utövning och i vad som anginge tjänsten honom befallt att undergå fängelse i tre månader.

Från beslutet var en ledamot (auditören) skiljaktig och dömde Holm till straffarbete i tre månader.

Holm förklarade sig nöjd med utslaget och har sedermera undergått bestraffningen.

En av filosofie studeranden Birger Qvarnström och två andra personer hos Kungl. Maj:t gjord ansökan, att Kungl. Maj:t måtte av nåd upphäva

eller lindra det Holm ådömda straffet, har av Kungl Maj:t genom beslut den 11 december 1923 — i enlighet med högsta domstolens enhälliga avstyran — lämnats utan avseende.

Under de senare åren hava till Kungl. Maj:t inkommit ett flertal framställningar från korporationer och enskilda med begäran, att sådan lagändring måtte åvägabringas, att jämväl samvetsömma utanför de religiösas led måtte kunna erhålla befrielse från värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning. I huvudsakligen sådant syfte hava framställningar insänts av Södermanlands baptistungdomsförbund, filosofie studeranden Birger Qvarnström m. fl., Söderhamns skärgårds fredsförening, frikyrkliga samarbetskommittén, styrelsen för Lunds studenters clartésektion, Västerviks fackliga samorganisation, lektorn Gunnar Bohlin i Lidköping villastad, förbundets för kristet samhällsliv styrelse och fribaptistförbundet.

Framställningar i ämnet från korporationer och enskilda.

Såsom vid den provisoriska lagens antagande framhölls av andra lagutskottet, torde man icke kunna förneka, att fall av samvetsbetänkligheter av etiska, sociala och andra liknande skäl kunna förekomma, där statens efterlåtenhet med avseende på utkrävandet av medborgarens skyldighet enligt värnpliktslagen kan vara lika väl motiverad, som då samvetsbetänkligheterna grunda sig på religiös övertygelse. Ehuru utskottet förklarade sig av flera skäl icke kunna avstå från *religiös* övertygelse som grund för berörda samvetsbetänkligheter, ansåg utskottet likväl, att åt lagens uttryck »på religiös övertygelse grundade samvetsbetänkligheter» i tillämpningen borde givas sådan tolkning, att i regel de tänkta fall av etiska samvetsbetänkligheter, för vilka man kunde finna särskild anledning att ömma, komme att rymmas under lagens bestämmelser. Erfarenheterna torde emellertid hava givit vid handen, att lagtillämpningen ingalunda gått i den riktning, utskottet sålunda avsett.

Departementschefen.

De skäl, som enligt utskottets förmenande talade mot en anordning att låta varje allvarlig samvetsbetänklighet medföra befrielse, vore, *dels* att hittills icke förekommit några etiska värnpliktsvägrare, vilkas samvetsnöd varit så stor, att de, för att freda sina samveten, hellre underkastat sig bestraffning än fullgjort värnpliktstjänstgöring, *dels* att svårigheten att mäta och pröva allvaret av de påstådda samvetsbetänkligheterna vore större vid etiska och liknande samvetsbetänkligheter än vid betänkligheter, som bottnade i religiös uppfattning, och *dels* att simulation skulle lättare kunna förekomma vid det förra än vid det senare slaget av betänkligheter. Ett ytterligare skäl mot legaliserandet av etiska samvetsbetänkligheter, som åberopats såväl inom som utom riksdagen, är, att antalet samvetsömma skulle under sådana omständigheter bliva så stort, att svårigheter kunde uppkomma att bereda dem alla arbete och att försvaret skulle berövas ett välbehövt soldatmaterial.

För min del kan jag icke tillmäta dessa skäl avgörande betydelse. Att de etiskt samvetsömma hittills i allmänhet lojalt lytt gällande lag och icke underkastat sig straff för sin övertygelse — ovannämnda värnpliktige Stig Holm är dock ingalunda det enda undantaget härvidlag — torde väl icke böra

försätta dem i sämre läge än dem, som av sin övertygelse drivits att begå lagbrott. För visso finnas också många allvarligt religiösa ynglingar, som underkastat sig värnpliktstjänstgöring, ehuru dylik tjänstgöring varit för deras samveten motbjudande.

Vad angår den påstådda svårigheten att pröva allvaret av etiska och liknande samvetsbetänkligheter, låter densamma naturligtvis sig icke förneka. Under det att de religiösa samvetsömma ju i allmänhet tillhöra vissa samfund eller sekter och kunna med intyg från lärare och präster styrka sin allvarliga religiositet, råder icke motsvarande förhållande beträffande de s. k. etiskt samvetsömma. Även om jag sålunda medgiver svårigheten härutinnan, kan jag dock icke anse den oöverkomlig. Det ankommer givetvis på den värnpliktige att nöjaktigt styrka allvaret av sina betänkligheter. Endast i den mån så sker, är inskrivningsrevisionen berättigad och pliktig att taga hänsyn till desamma. Den erforderliga prövningen lärer väl för övrigt icke behöva ställa sig svårare för myndigheterna i vårt land än i de främmande länder, där en dylik lagstiftning är genomförd. Jag vill erinra om, att i Danmark, Norge, Nederländerna och Ryssland jämväl andra än religiösa samvetsbetänkligheter få göra sig gällande.

Icke heller synes mig den till uttryck komna farhågan, att simulation lättare skulle kunna förekomma i fråga om etiska än beträffande religiösa samvetsbetänkligheter, hava samma fog för sig nu som vid tiden för den provisoriska lagens antagande. Då gällde 1914 års värnpliktslag med dess långa utbildningstider. Med den avsevärda förkortning i tjänstgöringstiden, som nu är ifrågasatt att komma till stånd från och med nästa år, lär lockelsen att undkomma värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning i motsvarande mån förminska.

Att antalet samvetsömma genom legaliserandet av nu ifrågavarande slag av samvetsbetänkligheter skulle undergå en sådan ökning, att svårighet skulle uppstå att bereda dem alla arbete, torde såväl med hänsyn till vad i det föregående anförts som ock i betraktande av de uppgifter, som jag i det följande kommer att lämna, icke vara att befara. Än mindre synes mig risken, att den förordade utvidgningen av samvetsömlagens tillämplighetsområde skulle leda till minskning i den värnpliktskontingent, som är avsedd för linjetjänst. Man torde nämligen böra utgå från att — bortsett från studenter och likställda — de värnpliktiga, som i samband med inskrivningen anmäla sina samvetsbetänkligheter, såsom mindre lämpliga för linjetjänst uttagas till ersättningsreserven.

De ökade kostnader, som skulle drabba statsverket, därest jämväl etiskt samvetsömma finge tillgodonjuta de förmåner, som lagstiftningen om samvetsömma medför, kunna icke bliva alltför betydande. De samvetsömma värnpliktiga, som fullgöra sin tjänstgöring vid truppförband utan att övas i vapens bruk, draga samma dagskostnad som övriga värnpliktiga. Kostnaden för de armén tillhörande samvetsömma, som i stället för tjänstgöring vid krigsmakten fullgöra civilt arbete för statens räkning, framgår av nedanstående tablå, avseende budgetåret 1923—1924:

A) för domänstyrelsens räkning.

Anslag.	Kronor.	Kostnad per dag, kronor.
Penningbidrag	17,723: —	0.50
Familjeunderstöd	90: —	0.002
Värnpliktigas färder	7,752: 63	0.218
Mathållning	49,518: 52	1.39
Beklädnad	8,104: 91	0.23
Kasernutredning m. m.	2,143: 87	0.06
Bränsle, lyse m. m.	1,797: 82	0.05
Sjukvård	1,281: 94	0.036
	<u>88,412: 69</u>	<u>2.49</u>

B) för vattenfallsstyrelsens räkning.

Anslag.	Kronor.	Kostnad per dag, kronor.
Penningbidrag	5,854: 70	0.50
Familjeunderstöd	591: 50	0.05
Värnpliktigas färder	1,361: 30	0.11
Mathållning	29,325: —	2.50
Beklädnad	2,561: 74	0.23
Kasernutredning m. m.	1,404: 84	0.12
Bränsle, lyse m. m.	4,448: 66	0.38
Sjukvård	1,619: 97	0.14
	<u>47,167: 71</u>	<u>4.03</u>

Härtill kommer ytterligare ett belopp för slitning av till bruk utlämnad sängservis.

De marinen tillhörande samvetsömma värnpliktiga hava dragit allenast obetydlig kostnad, då desamma varit synnerligen fåtaliga.

Rörande platsmöjligheterna föreligga för närvarande nedanstående uppgifter.

Domänstyrelsen kan under år 1925 mottaga följande kontingenter:

för skogsarbeten inom Hunnebergs revir	55 man
» » » Gästriklands »	55 »
» » » Hamra »	50 »
	<u>Summa 160 man</u>

Vattenfallsstyrelsen kan enligt lämnad uppgift för samma år, utöver det antal av 52 värnpliktiga, som vid tiden för uppgiftens lämnande voro i tjänstgöring, mottaga ytterligare omkring 140 man för tjänstgöring å kraftverken, å fastighetsförvaltningen samt å stamlinjebyggnaderna.

Antalet värnpliktiga, som under åren 1921—1924 erhållit tillstånd att fullgöra tjänstgöring enligt 1920 års ifrågasvarande lag, framgår av följande tablå.

**Sammandrag av uppgifter från samtliga inskrivnings- och sjöfullföringsområden
å antalet värnpliktiga, som erhållit tillstånd fullgöra
värnpliktstjänstgöringen:**

a) enligt § 1 a) i 1920 års lag.

Tillstånd år	I n s k r i v n a å r												Sum- ma	Därav tillhöra klass B	Därav förut tjänst- gjort i vanlig ordning	Därav övergått till tjänst- göring i vanlig ordning
	före 1915	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924					
1921 ...	2	—	—	6	21	44	165	106	—	—	—	1	344	4	123	6
1922 ...	—	1	—	—	4	18	12	123	101	—	—	2	259	—	68	2
1923 ...	—	1	—	—	—	6	3	12	74	93	—	3	189	2	47	1
1924 ...	—	—	—	—	—	1	3	5	10	51	79	4	149	4	27	1

1) Därav *icke* vapenföra 7.

2) " " " 6.

3) " " " 4.

4) " " " 2.

b) enligt § 1 b) i 1920 års lag.

Tillstånd år	I n s k r i v n a å r												Sum- ma	Därav tillhöra klass B	Därav förut tjänst- gjort i vanlig ordning	Därav övergått till tjänst- göring i vanlig ordning
	före 1915	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924					
1921 ...	7	2	2	2	17	19	52	50	—	—	—	1	151	4	34	2
1922 ...	2	—	2	2	4	5	19	43	75	—	—	2	152	4	28	1
1923 ...	—	1	1	2	—	4	7	14	55	126	—	3	210	3	19	—
1924 ...	—	1	—	—	—	1	1	9	8	60	165	4	245	2	21	1

1) Därav *icke* vapenföra 3.

2) " " " 6.

3) " " " 9.

4) " " " 17.

Några särskilda organisationskostnader för de värnpliktiga torde, utöver vad som redan utgår, icke behöva ifrågakomma, då ökningen i varje fall icke kan bli så avsevärd, att någon ändring av organisationen torde bliva erforderlig. För övrigt bör uppmärksammas, att det ekonomiska utbytet av det arbete, som dessa värnpliktiga utföra, självfallet tillkommer statsverket.

Fråga om tjänstgöringstidens längd.

1917 års
sakkunniga.

I fråga om ersättningstjänstens fullgörande ansågo 1917 års sakkunniga, att arbete utom försvarsväsendets ram icke lämpligen kunde ifrågakomma, utan hävdade den uppfattningen, att tillståndet allenast kunde omfatta rätt att fullgöra värnpliktstjänstgöring utan att vare sig övas i vapnets bruk eller bära vapen eller ammunition. Rörande ifrågasatt förlängning av tjänstgöringstiden såsom garanti mot simulation anförde de sakkunniga:

För vapentjänstvägrarna hade visserligen dithills icke förekommit sådan förlängning. Men detta kunde näppeligen anses berättigat. Det måste nämligen ihågkommas, att det här ingalunda vore fråga om någon rätt för de värnpliktiga, utan om ett medgivande, som staten i strid mot ett viktigt samhällsintresse av humanitära skäl beviljade, och att detta medgivande i själva verket vore av mycket stor räckvidd. Ökningen i tjänstgöringstiden kunde göras antingen genom förlängning av den dagliga arbetstiden — vilken plägade för de värnpliktiga beräknas till 8 timmar — eller ock genom förlängning av dagantalet. De sakkunniga ansågo den senare utvägen böra fördragas. Huru stor ökningen borde göras, kunde givetvis vara föremål för olika uppfattning. Med hänsyn därtill, att densamma å ena sidan borde göras tillräckligt lång för att bilda ett effektivt hinder mot simulation och å andra sidan icke borde göras så betydande, att den verkade såsom en bestraffning, hade de sakkunniga stannat vid att föreslå en förlängning av dagantalet med en fjärdedel.

De förutnämnda reservanterna inom de sakkunniga, vilka ansågo, att, förutom befrielse från att bära vapen och ammunition, jämväl civil tjänstgöring vid statens järnvägar borde medgivas, föreslogo, att vapenfri värnpliktiga skulle tjänstgöra ett antal dagar, som vid militärtjänst vore en och en tiondel och vid järnvägstjänst en och en halv gång så stort som det dagantal, han i vanlig ordning skolat tjänstgöra.

Vid framläggandet av propositionen i ämnet till 1920 års riksdag yttrade föredragande departementschefen i denna fråga:

*Propositionen
till 1920 års
riksdag.*

Med hänsyn till angelägenheten av att förebygga fall av simulation hade såväl de sakkunniga som i ärendet hörda myndigheter varit ense om, att tjänstgöringstiden för ifrågavarande värnpliktiga borde bestämmas avsevärt längre än för övriga värnpliktiga. Departementschefen anslöte sig till denna mening och erinrade därom, att man i Danmark ansett sig böra beträda denna väg i fråga om lagstiftning på detta område. Sålunda stadgades i den danska lagen den 13 december 1917 angående värnpliktigas användning till civilt arbete, att detta skulle hava en varaktighet av 20 månader, när det trädde i stället för den första inkallelsen till militärtjänstgöring, samt av 3 månader, när det trädde i stället för senare inkallelser. Vid bestämmandet av tjänstgöringstidens längd torde man böra utgå från det högsta antal dagar, som enligt värnpliktslagen åläge de särskilda kategorierna vapenföra värnpliktiga. Tjänstgöringstiden vore längst vid rytteriet, fält- och positionsartilleriet samt fältingenjör- och fälttelegraftrupperna, nämligen för vapenföra i allmänhet 395 dagar samt för vapenföra studenter och likställda 515 dagar. Att stanna vid de sålunda angivna dagantalen torde emellertid på av de sakkunniga och vederbörande myndigheter anförda skäl icke vara tillrådligt. Efter ett noggrant övervägande av de på frågan inverkan faktorer hade departementschefen kommit till det resultat, att förenämnda dagantal borde ökas med en fjärdedel i de fall, då befrielsen avsågo endast vapentjänst, och med hälften i de fall, då tillstånd erhållits att fullgöra värnplikten genom att utföra civilt arbete för statens räkning. Med iakttagande av att vid beräkning av dagantalet uppkommande bråktal borde bortfalla, skulle alltså tjänstgöringstiden bli för värnpliktiga i allmänhet vid befrielse från endast vapentjänst 493 dagar och vid fullgörandet av civilt arbete för statens räkning 592 dagar samt för studenter och likställda vid befrielse från endast vapentjänst 643 dagar och vid fullgörandet av civilt arbete för statens räkning 772 dagar.

Motioner vid
1920 års
riksdag.

Även rörande detta spörsmål väcktes vid 1920 års riksdag motioner, syftande till ändring beträffande lagförslagets § 3, vilken paragraf upptog bestämmelserna om tjänstgöringstidens längd.

I motionen nr 241 i första kammaren yrkades, att paragrafen måtte erhålla följande lydelse:

»1. Värnpliktig, vilken erhållit sådant tillstånd, varom i § 1 mom. 1 sägs, är, sedan han blivit inskriven, skyldig att under fredstid varje tjänstgöringsomgång, som omfattar första tjänstgöring eller repetitions-(regemens-)övning, för sin utbildning tjänstgöra ett antal dagar, som är en och en fjärdedel gånger så stort som det dagantal, under vilket övriga till samma truppslag och kategori i övrigt hörande vapenföra värnpliktiga äro skyldiga att under samma omgång tjänstgöra. Vid beräkning av dagantalet uppkommande bråktal bortfalla.

2. Under reservtruppövning, landstormsövning och tjänstgöring jämlikt § 28 värnpliktslagen är tjänstgöringstiden för sådan värnpliktig densamma som för övriga till samma truppslag och kategori i övrigt hörande vapenföra värnpliktiga.»

I motionen nr 242 i första kammaren och nr 349 i andra kammaren föreslogs en lydelse av följande innehåll:

»Värnpliktig, vilken erhållit tillstånd att fullgöra värnplikten på sätt i § 1 a) angives eller att, enligt vad i § 1 b) sägs, i stället för värnpliktstjänstgöring utföra civilt arbete, är skyldig att under fredstid i en följd tjänstgöra ett antal dagar, som är lika med det sammanlagda antalet dagar, varunder tjänstgöring i fredstid enligt § 27 mom. 1 a eller b samt mom. 3 ävensom § 36 mom. 1 värnpliktslagen åligger rytteriet, fält- och positionsartilleriet samt fältingenjör- och fälttelegraftrupperna tilldelade värnpliktiga.»

I motionen nr 344 i andra kammaren hade paragrafen föreslagits skola erhålla nedanstående lydelse:

»Värnpliktig, vilken erhållit tillstånd att fullgöra värnplikten på sätt i § 1 a) angives eller att, enligt vad i § 1 b) sägs, i stället för värnpliktstjänstgöring utföra civilt arbete, är skyldig att under fredstid i en följd tjänstgöra ett antal dagar, som i förra fallet med en tiondedel och i senare fallet med en fjärdedel överstiger det sammanlagda antal dagar, varunder tjänstgöring i fredstid enligt § 27 mom. 1 A eller B samt mom. 3 ävensom § 36 mom. 1 värnpliktslagen åligger rytteriet, fält- och positionsartilleriet samt fältingenjör- och fälttelegraftrupperna tilldelade värnpliktiga. Vid beräkning av dagantalet uppkommande bråktal bortfalla.»

I motionen nr 348 i samma kammare hade föreslagits denna lydelse av paragrafen:

»Värnpliktig, vilken erhållit tillstånd att fullgöra värnplikten på sätt i § 1 a) angives eller att, enligt vad i § 1 b) sägs, i stället för värnpliktstjänstgöring utföra civilt arbete, är skyldig att under fredstid i en följd tjänstgöra samma antal dagar, som tjänstgöringen skolat omfatta, därest befrielse enligt § 1 ej meddelats.»

Slutligen hade i motionen nr 350 i andra kammaren hemställts, att riksdagen måtte besluta sådan ändring i Kungl. Maj:ts proposition nr 165, att tjänstgöringstiden för sådana värnpliktiga, som erhöle tillstånd att fullgöra sin värnplikt endera vid krigsmakten utan att övas i vapnets bruk eller genom

att utföra civilt arbete, erhöles samma längd, som den skulle haft, om ej befrielse på grund av samvetsbetänkligheter meddelats.

I utlåtandet nr 24 anförde andra lagutskottet i denna fråga:

I likhet med föredragande departementschefen ansågo utskottet, att tjänstgöringen för värnpliktiga, som på grund av samvetsbetänkligheter vunno befrielse från värnpliktstjänstgöring i särskild ordning, borde, såsom för staten fördelaktigast, fullgöras i en följd, ävensom att tjänstgöringstiden för ifrågasvarande värnpliktiga bestämdes längre än för övriga värnpliktiga. Vissa motionärer hade betecknat en förlängning av tjänstgöringstiden såsom ett straff, men dessa syntes helt och hållet hava förbisett de avsevärda fördelar, som bereddelse ifrågasvarande värnpliktiga, dels därigenom att tjänstgöringen bleve lindrigare, och dels därigenom att de värnpliktiga icke i likhet med övriga värnpliktiga behövde fullgöra sin tjänstgöring i omgångar. Enligt all erfarenhet hade vapenövningens avsevärt större längd ej verkat avskräckande, där tjänstgöringen ansetts mindre betungande och fått avtjänas i färre omgångar, t. ex. tjänstgöringen vid specialvapnen enligt 1901 års härordning. Även torde böra observeras, att det enda land — Danmark — med vilket jämförelse i detta avseende kunde göras, hade fastställt en civil tjänstetid, som i de flesta fall vore 3 à 4 gånger längre än den militära, som den skulle ersätta. Härtill komme vidare den omständigheten, att i händelse av krig de samvetsömma värnpliktiga icke torde i någon större grad bliva utsatta för fara till liv och hälsa. Skulle tjänstgöringstiden i fredstid icke sättas längre för de samvetsömma än för andra värnpliktiga, föreläge fara, att frestelsen till simulation bleve allt för stor. Att bestämma tjänstgöringstiden lika för alla till samma huvudgrupp (värnpliktiga i allmänhet; studenter och likställda) hörande samvetsömma värnpliktiga torde vara ofrånkomligt.

Andra lagutskottet vid 1920 års riksdag.

Såsom ovan nämnts, beslöts vid 1922 års riksdag efter förslag av Kungl. Maj:t i proposition nr 173 sådan ändring i § 3 i lagen, att tjänstgöringen, som förut skolat av samtliga samvetsömma värnpliktiga fullgöras i en följd, numera kan av s. k. civilarbetare fullgöras i en följd eller i två omgångar. I sitt utlåtande (nr 11) över denna proposition anförde andra lagutskottet rörande tjänstgöringstiden bland annat:

Uttalande i ämnet av andra lagutskottet vid 1922 års riksdag.

Utskottet ville ifrågasätta, huruvida icke en sådan stadga i värnpliktsförhållandenas provisoriska reglering numera vunnits, att det i samband med en eventuell reglering av tjänstgöringstidens längd för ifrågasvarande grupp av värnpliktiga kunde vara anledning att till vinnande av större klarhet rörande bestämmelsernas innebörd införa fixa tidsbestämmelser för längden av de tjänstgöringstider, som åläge de under lagen den 21 maj 1920 hänförliga värnpliktiga.

Någon erinran mot utskottets berörda uttalande gjordes icke av riksdagen.

Förut har jämväl berörts, att 1923 års riksdag efter förslag av Kungl. Maj:t i proposition nr 3 antagit en lag, varigenom möjlighet beretts Kungl. Maj:t att i förekommande fall genom hemförlovning före tjänstgöringstidens slut minska densamma för studenter och med dem likställda med högst 90 dagar samt för andra värnpliktiga med högst 60 dagar. Vid framläggande av denna proposition yttrade jag bland annat:

Proposition rörande tjänstgöringstiden vid 1923 års riksdag.

Den förlängning av tjänstgöringstiden, som stadgats för de båda kategorierna samvetsömma, hade bland annat haft till syfte att motverka simula-

tion. Såvitt erfarenheterna från den gångna tiden av lagens tillämpning gäve vid handen, torde i det övervägande antalet fall nämnda syfte icke riskeras, även om tjänstgöringstiden skulle undergå någon förkortning. Ej heller eljest torde av nämnda erfarenheter kunna hämtas någon invändning mot en under vissa garantier företagen minskning av tjänstgöringstiden. Att för genomförande härav vidtaga en ändring av lagen den 21 maj 1920 syntes mig likväl under dåvarande förhållanden mindre lämpligt, när tjänstgöringstiden enligt nämnda lag normerades av bestämmelserna om tjänstgöringstiden för övriga värnpliktiga (värnpliktiga i allmänhet, studenter och med dem likställda), och dessa senare bestämmelser vore provisoriska. Först i samband med upptagandet av frågan om ny värnpliktslag vid den väntade revisionen av försvarsväsendet torde förslag böra utarbetas om definitiva bestämmelser beträffande längden av tjänstgöringstiden för de s. k. samvetsömna värnpliktiga. I avbidan härpå syntes även frågan om minskning av tjänstgöringstiden för sistnämnda värnpliktiga böra lösas provisoriskt, och enligt min mening vore den lämpligaste formen härför, att Kungl. Maj:t erhöle bemyndigande att, efter prövning i förekommande fall, genom hemförlovning före tjänstgöringstidens slut medgiva värnpliktigt, varom här vore fråga, den minskning av tjänstgöringstiden, som — dock inom viss gräns — befunnas skäligen. Väl mötte det vissa svårigheter att finna en fast utgångspunkt för denna skälighetsprövning. Dels måste nämligen hänsyn tagas till den olika tjänstgöringstiden för vapenvägrare och civilarbetare, och dels måste beaktas, beroende på huruvida och i så fall under huru lång tid den värnpliktige varit inkallad till tjänstgöring i vanlig ordning. Nagon för alla till längden lika avkortningsperiod torde därför icke kunna fastställas. Ej heller torde man träffa det rätta genom att i varje särskilt fall beräkna avkortningstiden i procenttal av tjänstgöringstiden. Det borde enligt min mening få ankomma på Kungl. Maj:t att efter särskild prövning inom en viss gräns bestämma tiden för avkortning. En utgångspunkt för prövningen torde man kunna finna i följande. Det stora flertalet av de värnpliktiga, som enligt lagen den 21 maj 1920 erhållit tillstånd att fullgöra sin värnpliktstjänstgöring i särskild ordning, torde böra erhålla en avkortning, motsvarande tiden för reservtrupp- och landstormsövningarna ökad med 25 och 50 % för resp. vapenvägrare och civilarbetare. Vid beräkningen av nämnda värnpliktigas tjänstgöringstid hade nämligen även dessa övningar tagits i beaktande, trots det att övriga värnpliktiga under de senaste åren genom upprepade riksdagsbeslut befriats från samma övningar. Därigenom skulle avkortningen i allmänhet bliva för vapenvägrare 37 dagar och för civilarbetare 45 dagar. Starka skäl talade emellertid för att avkortningen för civilarbetare bleve något större än 45 dagar, och det syntes mig därför lämpligt, att den lagbestämda maximigränsen för avkortningen bestämdes till 60 dagar.

Vid berörda riksdag väcktes två motioner syftande till ändring i den kungl. propositionens förslag.

I den ena motionen (nr 34 i första kammaren) hemställdes, att riksdagen ville — med bifall till vad Kungl. Maj:t i propositionen föreslagit om minskning av tjänstgöringstiden med högst 60 dagar för s. k. samvetsömna värnpliktiga i allmänhet — besluta, att tjänstgöringstiden för sådan värnpliktigt, som tillhörde gruppen studenter och med dem likställda, skulle, under i propositionen angivna villkor, genom den värnpliktiges hemförlovning före tjänstgöringstidens slut minskas med det antal dagar, dock högst 120, som Konungen bestämde.

I den andra motionen (nr 46 i andra kammaren) åter hemställdes, att riksdagen måtte besluta sådan ändring i Kungl. Maj:ts proposition, att Konungen finge i förekommande fall förordna, att tjänstgöringstiden för i propositionen avsedda värnpliktiga kunde genom den värnpliktiges hemförlovning före tjänstgöringstidens slut minskas till det antal dagar, som nu vore bestämt eller framdeles komme att bestämmas för värnpliktiga vid krigsmakten, vilka tilldelades rytteriet.

I sitt utlåtande nr 6 vid berörda riksdag anförde andra lagutskottet bland annat:

Utskottet, som delade en av general- och marinstatscheferna i yttrande över förslaget uttalad uppfattning, att all varsamhet borde iakttagas, då fråga vore om möjlig förkortning av nu gällande, intill 1925 års utgång föreskrivna tjänstgöringstider för samvetsömma värnpliktiga, ansåge sig med fästhet avseende härå ej kunna tillstyrka det i sistberörda motion innefattade förslaget om avkortning av berörda tider ned till det dagantal, som vore bestämt eller kunde komma att bestämmas för rytteriet tilldelade värnpliktigas tjänstgöring under fredstid. Däremot funne utskottet, vid övervägande av vad i propositionen och av utskottet förebragts till stöd för det i propositionen ifrågasatta bemyndigandet för Kungl. Maj:t att, efter prövning i förekommande fall, genom hemförlovning före tjänstgöringstidens slut medgiva samvetsömma värnpliktiga någon förkortning i de för dem nu gällande tjänstgöringstiderna, ej skäl till erinran emot lämnandet av ett sådant bemyndigande. Utskottet förutsatte emellertid härvid, att Kungl. Maj:t komme att med försiktighet handhava en dylik befogenhet, så att hemförlovning i förekommande fall medgäves allenast när all fara för simulation finge anses vara utesluten.

*Andra
lagutskottet
vid 1923 års
riksdag.*

I reservation inom utskottet yrkades, att såväl propositionen som motionerna måtte avslås.

Såsom förut nämnts, innebar riksdagens beslut, att Kungl. Maj:t erhöi bemyndigande att i förekommande fall genom hemförlovning före tjänstgöringstidens slut minska densamma med 90 resp. 60 dagar.

Att tjänstgöringstiden för de samvetsömma värnpliktiga bör utmätas längre än för dem, som i vanlig ordning fullgöra sin värnpliktstjänstgöring, torde med hänsyn till angelägenheten av att i görligaste mån förebygga simulation vara ofrånkomligt. Det sätt, på vilket denna fråga lösts i den nu gällande lagstiftningen, anser jag emellertid icke vara tillfredsställande, vartill kommer, att det tekniska ordnandet av tjänstgöringstidens beräkning berett åtskilliga svårigheter vid tillämpningen.

*Departements-
chefen.*

Tjänstgöringstiden under fredstid är enligt 1920 års lag för de samvetsömma värnpliktiga bestämd i förhållande till det sammanlagda antalet dagar, varunder tjänstgöring för utbildning samt reservtrupp- och landstormsövningar åligger vapenföra, som tilldelats de vapenslag, för vilka *längsta* tjänstgöringstid föreskrivits, i det att nämnda dagantal för gruppen vapenvägrare förlängts med 25 procent och för gruppen civilarbetare med 50 procent. Att ett dylikt sätt att beräkna tjänstgöringstiden i praktiken kommit att medföra svårigheter, kan knappast förvåna. Redan vid 1922 års riksdag framhölls också av andra lagutskottet lämpligheten av att till vinnande av större

klarhet rörande bestämmelsernas innebörd införa fixa tidsbestämmelser för längden av de tjänstgöringstider, som åläge de under 1920 års lag hänförliga värnpliktiga.

Med tillämpning av den förkortning av utbildningstiden, vilken genomförts för värnpliktiga tillhörande de senaste årsklasserna och vilken förkortning avsetts att komma jämväl de samvetsömma av samma årsklasser tillgodo, utgör den tjänstgöringstid, som för närvarande åligger de samvetsömma värnpliktiga, för vapenvägrare tillhörande kategorien värnpliktiga i allmänhet 318 dagar och tillhörande kategorien studenter och med dem likställda 450 dagar samt för civilarbetare tillhörande den förra kategorien 382 dagar och tillhörande den senare kategorien 540 dagar. Ökningen för vapenvägrande student utgör lägst 120 och högst 175 dagar och för övriga värnpliktiga lägst 93 och högst 153 dagar. Vid civilarbete är ökningen för student lägst 210 och högst 265 samt för annan värnpliktig lägst 157 och högst 217 dagar. Därest avkortning enligt 1923 års lag kommer till stånd, utgör ökningen för vapenvägrande student lägst 65 och högst 120 dagar, för annan värnpliktig lägst 56 och högst 116 dagar; vid civilarbete för student lägst 120 och högst 175 dagar och för annan värnpliktig lägst 97 och högst 157 dagar. Antalet tjänstgöringsdagar för olika fall framgår av denna tablå:

	A n t a l t j ä n s t g ö r i n g s d a g a r								
	Enligt de prov. värnpl.-lagarna	Enligt 1920 års lag				Enligt kungl. brevet den 6 april 1923 ang. minskning i tjänstgöringstiden			
		§ 1 a	Ökning	§ 1 b	Ökning	§ 1 a	Ökning	§ 1 b	Ökning
Studenter och likställda.									
Vapenföra	330	450	120	540	210	395	65	450	120
Icke vapenföra	275	450	175	540	265	395	120	450	175
Övriga värnpliktiga.									
Fotfolket, trängen och intendenturtrupperna	165	318	153	382	217	281	116	322	157
Rytteriet m. fl.	225	318	93	382	157	281	56	322	97
Icke vapenföra	165	318	153	382	217	281	116	322	157

Givetvis vore det från teknisk synpunkt fördelaktigast, om man i lagstiftningen införde ett bestämt antal dagar (lika för alla), under vilka tjänstgöring skulle fullgöras av de olika kategorierna samvetsömma. Ett sådant förfaringsätt skulle emellertid icke avhjälpa den orättvisa, som vidlåder nuvarande lagstiftning, nämligen att den till förekommande av simulation stadgade ökningen i tjänstgöringstiden är olika för olika slags värnpliktiga. En infanterist finge sålunda fortfarande större ökning än en kavallerist, då tjänstgöringstiden för den förre enligt värnpliktslagens bestämmelser är kortare än för den senare. Det synes mig därför vara lämpligast fastställa ökningen i tjänstgöringstiden till ett visst antal dagar, lika för alla, tillhörande de stora kategorierna (värnpliktiga i allmänhet, studenter och likställda), därest tillståndet avser tjänstgöring enligt § 1 a), och till ett visst något större antal dagar, därest tillståndet avser tjänstgöring enligt § 1 b). Härigenom

uppkommer visserligen den olägenheten, att tjänstgöringstiden för de olika kategorierna blir olika lång, men denna olägenhet är i verkligheten endast skenbar, ty, såsom förut antytts, bör — fränsett studenter och likställda — den, vilken i samband med inskrivningen annäler sina samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, uttagas till ersättningsreserven. I de rena undantagsfall, då till linjetjänst redan uttagen värnpliktig på grund av samvetsbetänkligheter övergår till tjänst i särskild ordning, torde det icke vara annat än med billighet förenligt, att tjänstgöringstiden blir olika beroende på den tjänst, till vilken han uttagits. Några svårigheter med tjänstgöringens ordnande i dylika fall torde icke behöva uppkomma. Under de år lagstiftningen verkat har i flera fall sådan olikhet i tjänstgöringsperiodernas längd förekommit utan att föranleda olägenheter. De icke vapenföra torde man i detta sammanhang kunna bortse från, då de äro ifrågasatta att helt befrias från värnpliktstjänstgöring under fredstid.

Hur stor ökningen skall vara måste alltid bliva beroende på en skälighetsprövning. Såsom militieombudsmannen erinrat, torde det icke vara görligt att allt för mycket bygga på tjänstgöringstidens förlängning dels på grund av praktiska svårigheter med arbetets anordnande och dels med hänsyn till rättvisa och billighet mot icke-simulerande värnpliktiga.

Utgångspunkten synes mig emellertid böra vara, att tjänstgöringstiden för de samvetsömma alltid skall överstiga den tid, som enligt värnpliktslagen stadgas för värnpliktig tillhörande truppslag med den längsta utbildningstiden. Om man räknar med de utbildningstider, som föreslagits i proposition nr 51 till innevarande års riksdag, synes ökningen lämpligen kunna för tjänstgöring enligt § 1 a) (vapenfri tjänst) sättas till 90 dagar, varigenom sådan värnpliktigs tjänstgöringstid kommer att överskjuta utbildningstiden vid berörda truppslag med minst ett mot en repetitionsövning vid samma truppslag svarande dagantal (30 dagar). För tjänstgöring enligt § 1 b) (civilarbete) synes härtill skäligen böra komma en ytterligare ökning av 30 dagar, varigenom den totala ökningen i detta fall kommer att uppgå till 120 dagar. Tjänstgöringstiderna för samvetsömma värnpliktiga skulle i enlighet härmed bliva följande:

	Enl. § 1 a)	Enl. § 1 b)
För studenter och likställda	350	380
För övriga värnpliktiga		
a) tilldelade infanteriet, träng- och intendenturtrupperna i linjetjänst samt ersättningsreserven	230	260
b) tilldelade kavalleriet, artilleriet och ingenjörtrupperna, flottan, kustartilleriet och flygvapnet, allt i linjetjänst	290	320

Då jag såsom ovan nämnts utgår från att värnpliktiga, som vid inskrivningen göra sannolikt, att de hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, bliva — därest de icke tillhöra studentkategorien — tilldelade ersättningsreserven, skulle såsom regel tjänstgöringstiden för vanliga värnpliktiga bliva vid vapenfri tjänst 230 dagar och vid civilarbete 260 dagar samt för studenter och likställda resp. 350 och 380 dagar.

Lagförslagets utformning.

Beträffande den blivande lagens utformning torde följande böra framhållas.

I de hittills framställda förslagen om utvidgning av begreppet »samvetsbetänkligheter» att omfatta även sådana, som icke grunda sig på religiös övertygelse, har föreslagits, att lagtexten skulle ändras så, att orden »på religiös övertygelse grundade» skulle utgå och paragrafen sålunda skulle erhålla följande lydelse: »Värnpliktig, som hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring etc.» Av den förut lämnade redogörelsen framgår emellertid, att 1902 års cirkulär i ämnet, som stadgade viss slags tjänstgöring för värnpliktig, som av *allvarliga samvetsbetänkligheter* mot vapentjänst föranleddes att vägra fullgöra sådan tjänst, i praktiken tolkats såsom avseende allenast *religiösa* samvetsbetänkligheter. På grund härav och då enligt teologisk uppfattning begreppet samvete anses alltid hänföra sig till religionen, har föreslagits en formulering av 1 §, som uttryckligen anger, att samvetsbetänkligheterna icke behöva vara grundade på religiös övertygelse. Att i lagtexten närmare angiva vilket slag av övertygelse eller livsåskådning, som i berörda hänseende jämföras med den religiösa, torde icke vara möjligt. Detta måste bedömas från fall till fall. Generalstabschefens farhåga för att befrielse av rent politiska skäl kan bli följden, synes mig orgrundad.

Uttrycket »gällande värnpliktslag förutsätter» bör ersättas med uttrycket »värnpliktslagen föreskriver» såsom mera logiskt uttryckande lagbestämmelsens innebörd.

I stycket under a) i 1 § bör uttrycket »fullgöra sin värnplikt vid krigsmakten» ersättas med uttrycket »fullgöra sin tjänstgöring vid krigsmakten». I ordet värnplikt inrymmas nämligen en del förpliktelser, som icke hava avseende å tjänstgöringen och vilka gälla alla värnpliktiga, således även samvetsömma, som erhållit tillstånd att fullgöra sin tjänstgöring i särskild ordning.

I stycket under b) i samma § bör uttrycket »i stället för honom åliggande värnpliktstjänstgöring» omredigeras, ty det meddelade tillståndet avser allenast *sättet*, på vilket värnpliktstjänstgöringen skall utföras.

§ 2 bör allenast innehålla stadgande om vilken myndighet, som har att träffa avgörande rörande tillstånd att fullgöra tjänstgöring på sätt lagen stadgar. De närmare bestämmelserna härom böra helt upptagas i den administrativa följdförfattningen.

I § 3 böra vidtagas vissa formella ändringar såsom följd av dem, som föreslagits beträffande § 1.

Vidare bör bestämmelsen att tjänstgöringen i fall, som angivas i § 1 a), alltid skall fullgöras i en omgång borttagas. Det torde böra helt ankomma på Kungl. Maj:t att avgöra jämväl huruvida denna tjänstgöring skall fullgöras i en följd eller i två omgångar.

I § 4 mom. 1 i gällande lag stadgas, att, därest tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöringen på sätt i § 1 omförväles befinnes hava grundats på uppenbart vilseledande uppgifter, tillståndet må av inskrivningsrevisionen återkallas. Såsom av redogörelsen för den norska lagstiftningen i ämnet framgår, kan värnpliktig, som rättsstridigt undandraget sig att utföra det civila arbete, som åligger honom enligt lagen den 24 mars 1922 om värnpliktiga civilarbetare, på hemställan av styrelsen för det verk, under vilket han lyder, återföras till vederbörande militära avdelning för att där fullgöra sin återstående värnplikt. Motivet härför var, att man ansåg att den, som icke ville utföra civilt arbete eller som därunder visade dåligt uppförande, icke kunde vara besjälad av allvarliga samvetsbetänkligheter vid sin värnpliktsvägran. Under förarbetena till den nuvarande svenska lagen har även denna fråga berörts. Dåvarande departementschefen fann det emellertid ur principiell synpunkt icke vara riktigt, att ett i behörig ordning givet tillstånd att fullgöra värnplikten i särskild ordning skulle återkallas av den grund, att den värnpliktige gjort sig skyldig till dåligt uppförande eller upprepade försummelse i tjänsten. Jag tror dock, att man — ej minst i betraktande av den nu förordade utvidgningen av samvetsömlagens tillämplighetsområde — allenast skulle gagna förevarande sak genom att även i vår lagstiftning införa bestämmelser om att tillståndet kan återkallas, om den värnpliktige gör sig skyldig till upprepade allvarligare förseelser i tjänsten.

Enligt § 4 mom. 2 i dess nuvarande lydelse ifrågasättes inskrivningsrevisionens avgörande allenast för sådan värnpliktig, som *påbörjat* den ifrågavarande tjänstgöringen. Bestämmelsen skall givetvis omfatta jämväl värnpliktig, som ännu icke inträtt i sådan tjänstgöring. Vidare bör uttrycket »värnpliktens fullgörande i vanlig ordning» ersättas med uttrycket »tjänstgöringens fullgörande i den ordning, värnpliktslagen föreskriver».

En viss redaktionell ändring bör vidtagas i § 5, så att tydligt framgår, att Kungl. Maj:t vid bestämmandet av avkortningen på grund av förutvarande tjänstgöring icke är bunden av sagda tjänstgöringstids längd.

En ny § 6 bör innehålla hänvisning till särskild lag innefattande vissa straffbestämmelser med avseende å värnpliktiga, som erhållit tillstånd att i stället för värnpliktstjänstgöring vid krigsmakten utföra civilt arbete för statens räkning.

§ 6 i 1920 års lag bör erhålla nummerbeteckningen 7. En mindre redaktionell jämkning i lagtexten har ansetts lämplig.

I § 8 böra upptagas mot § 27 mom. 3 G i förslaget till värnpliktslag (§ 27 mom. 4 andra och tredje styckena i gällande värnpliktslag) svarande bestämmelser.

Lagen bör träda i kraft den 1 januari 1926. Med avseende å dess ikraftträdande erforderliga närmare föreskrifter torde böra meddelas av Konungen.

I enlighet med de av mig nu angivna grunderna har jag låtit inom försvarsdepartementet upprätta förslag till *lag om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring.*

Föredraganden uppläser härefter berörda lagförslag samt hemställer, att förslaget måtte föreläggas riksdagen till antagande.

Till denna, av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Maj:t Konungen lämna bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Tor Ericsson-Ärje.